

Лезги Газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 17 (10922) хемис 23 – апрель, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Шазандалай гзаф

Росрыболовстводин Кеферпатан Кавказда авай Управленидин пресс-кьуллугъди хабар гузвайвал, Дагъустанда алай йисан кьуд вацран къене 5 агъзур тонндилай виниз балугъар кьунва. Рикел хкин, 2019-йисан сифтегъан кьуд вацра республикада кьур балугъарин къадар 983 тонндив агакнавай.

Ихътин нетижаяр арадал атун Дагъларин уьлкведа клезрийрин ветегайрин (килечный промысел) кваллах вилик финихъ галаз алакьалу ийизва. Мисал яз, эгер алатай йисан 1-кварталда 237 тонн клезрияр кьунвайтла, 2020-йисан гъа и девирда клезрияр 4,5 агъзур тонн кьван кьунва.

Къейд ийин хь, къазвай балугъарин къадар артух хъанватлани, суьрсет маса гунин гьалар са акъван тарифдайбур туш. Балугъчийрин фикирдалди, и кар коронавирусдихъ галаз алакьалу я.

Алава: балугъчивилин хиле тайинарнавай къайдайрал асаслу яз, алай йисан 15-апрелдилай 15-июналди Дагъустандин, Кабардино-Балкариядин, Кеферпатан Осетия-Аланиядин, Чечнядин ва Ингушетиядин мулкарал балугъар кьун вахтуналди къадагъа авунва.

Гатфарин кІвалахар худда гъатнава

Агъмед МАГЪМУДОВ

Уьлкведа коронавирусдин “гъужум” гьеле зайиф хъанвач. Акси яз, адан есирда гъатзавайбурун къадар йикъалай-къуз артух жезва. Гъукумдин килевайбуру жуьреба-жуьре серенжмар къабулзаватлани, тлугъвалдин вилик пад тамамдиз къаз жезвач. Гьалар са акъван кьулайбур туштлани, хуьруьн майишатдин хиле зегъмет члугъазвайбур исятда гатфарин кІвалахарал машгъул хъанва. И макъалада чна куьрелди республикадин кьиблепатан района гатфарин кІвалахар киле физвай гьалдикай ихтилатда.

Бул бегъер кІватлун патал мублагъ чилни дигидай яд герек я. Ахцегъ райондин зегъметкешризни и кар хъсандиз чизва. Гъавилияй абур дигидай цин месэла вахтунда гьалунал машгъул я.

Районда дигидай цин къаналар михъунив гьеле апрелдин эвел килера гатлунна. И карда жуьреба-жуьре хуьрерин жематрини иштиракна. Санал авур кІвалахди хъсан нетижани гана: са къадар къаналар михъна акъалтарнава ва къе-пака абурай никлерив, саларив, багъларив яд агакъда.

Ахцегъ райондин дигидай цин кьурулушдин управлениди, санлай къачурла, 45 километр яргиввал авай къаналар къайдадик кваз хьунал гуьзчивал тухуз-ва. Абурун арада Ахцегъ-Къакар, Ахцегъ-Мискисур ва Гъуней патан къаналар ава. Ибур райондин дигидай цин кьурулушдин килин дамарар я.

Алай вахтунда районда авай жуьреба-жуьре майишатра, кІвалерихъ галай салара, багълара гатфарин кІвалахар худда гъатнава. Коронавирусдин тлугъвал себеб яз исятда гзафбур кІвалахал тефиз, кІвалера амуькьуниз мажбур хъанва. И карди абуроз чеб тамамдиз майишатдин кІвалахдиз бахшдай мумкинвал гузва.

Мегъарамдхуьруьн районда багъманчивал, ципицчивал вилик тухунихъ галаз санал куьлуь емишар (ягоды) битмишарунизни къетлен фикир гузва. Муниципалитетдин кьил Фарид Агъмедова къейдзавайвал, райондин экономикадин кар алай хилерикай сад хуьруьн майишат я. 2019-йисуз ина 4 млрд 318 млн манатдин къиметдин къадарда авай суьрсет гъасилнава. Райондин бюджетдиз хуьруьн майишатдин хиле 2 млн 600 агъзур манатдин къадарда авай налогар гъанва.

Лагъана кІанда, хуьруьн майишатдин хиле къазанмишзавай агалкьунар фикирда кьуртла, Азербайжандихъ галаз часпардал алай лезги район республикада кІвен-кІвечибурукай сад я. 2019-йисуз ина 45 агъзурни 120 тонндив агакъна майварни куьлуь емишар, 86 агъзурни 500 тонн - салан майвар, 14 агъзурни 500 тонн ципицар кІватл хъувунва.

Винидихъ къейд авурвал, районда куьлуь емишар битмишаруниз къетлен фикир гузва. Алай вахтунда Мегъарамдхуьруьн районда 3,5 гектардин майданра некийар цанва. Тлебиатдин кьулай шартлари некийрин бул бегъер кІватл хъийидай мумкинвал гузва. Некийар цунал машгъул жезвай фермерин гъилиз хъсан къазанжини къевезва.

Агъалияр хъвадай ва дигидай целди таъминарунин месэла Сулейман-Стальский райондин кьил Нариман Абдулмуталибова интернетдин куьмекдалди хуьрерин килерихъ галаз тухвай совещанидал веревирдна. Муниципалитетдин администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гузвайвал, кьурагъвал себеб яз Чирагъ вацІа яд лап тІимил хъанва. Хъвадай цин са къадар чешмеяр саки кьуранва. И кардихъ галаз алакьалу яз хъвадай яд къенятдиз ишлемишна кІанзава. Нариман Абдулмуталибова хуьрерин килериз игътияж аваз хъайитІа, агъалияр яд улакъра аваз агакъарун тапшурмишна.

Совещанидин сергъятра аваз зирзибил гадарзавай хъуртар терг авуниз ва никлера гатфарин кІвалахар киле физвай гьалдиз талуькь месэлайризни килигна. Райондин кили коронавирусдихъ галаз алакьалу гьалари хуьруьн майишатдин кІвалахриз къеці тагун лазим тирдакай лагъана. Гъа са вахтунда ада чуьлдин кІвалахар тамамардайла Роспотребнадзордин, духтуррин меслятрал, тайинарнавай къайдайрал амал авун важиблу тирди къейдна ва хуьрерин килеривай и месэлаяр гуьзчивилик кутун тІалабна.

Гатфарин кІвалахар Докъузпара, Кьурагъ районрани киле физва. Виринра лежберри рикле бул бегъерар кІватл хъийидай къастар аваз кІвалахзава. Къуй абурун мурадлар кьилиз акъатрай ва халкъдин секин дуланажагъдик гьулгьула кутунвай коронавирусни чи арадай акъатрай!

Нумрадай кІела:

ЧІЕХИ ГЪАЛИБВИЛИН - 75 ЙИС

Валентин Эмироваз баркалла!

Къейд ийин, Советрин Союзда сифте игитрикай сад тир Валентин Эмирова 180 сеферда дяведин цауьз лув гана ва 20-далай виниз гъавадин женгера иштиракна. Абура 7 самолёт (5 кьилди ва 2 - дестеда аваз) яна. Гъатта 1943-йисал къведалди ам са женгина душмандин 3 “мессершмитт” язгъай са лётчик тир.

► 3

ЮБИЛЕЙ

Чугуна зегъмет, жагъана къисмет

Гзаф терефрин алакьунар авай инсан, эцигунрин рекъай хъсан пешекар, бажарагълу инженер хъиз, Мирим Керимович эдебиятдал, газетар, ктабар, журналар келунал, хъуьруьнрал, зарафатрал рикл алай касни яз чиди. “Лезги газетдин” лагъайтла, ам фадлай дуст, даях я.

► 4

ИРС

Лезгийрин рехъ гынава?

Зи фикирдалди, лезгийрин жележегдин шикил члугъазвайбурун чІехи пай эсиплагъ чи халкъдин тарихдин гъавурда авач. Абуруз лезгийрин тарих руьгъдин, къанажагъдин гъихътин дестекрал акъвазнаватла, лезгийрин фикир, мурад вуч ятла, лезгийрихъ гъихътин къегъалар, алимар, шаирар хъанатла ва аватла чизвач.

► 5

ЭКОНОМИКА

Гъавадин тарих кхъизвайбур

Самур вацІа авайди 6-7 кубометр яд я, гъа са вахтунда хъана кІанзавай къадар 18-20 кубометрдиз барабар я. Дагълара живер, марфар авач. Ихътин гьалар эхиримжи 5 йисан вахтунда арадал атанва ва къвердавай гьалар кьизгъин жезва.

► 7

ХУЬРУЬН МАЙИШАТ

Къайгъударвал ийизва

Самурдин там - им сармашух хътин набататар экъечІавай юкъван гьалдин субтропикрин надир там я. Ина агъзурралди жуьреба-жуьре набататар экъечІава, абурукай бязибур РФ-дин Яру ктабда гъатнава. Тама юкъван тар авай жуьредин 450 жинс ва юкъван тар авачир жуьредин цІуд агъзурралди гъайванар гьалтзава. Ина кьитдиз гьалтзавай ва тлебиатдай михъиз квахъунин сергъятдив агакънавай 51 жуьре кьушари мукар кутунва.

► 8

ХАБАРАР

Зегъметди гайи бегъер

2018-йисуз Г.Идаятов “Москвадин областдин адвокатрин палатадин сейли адвокат” тІварцІуз лайихлу хъана. Адаз зегъметкешвал, къастунал кІевивал, режымлувал хас я. Са шакни алачиз, хъанвай агалкьунарни ихътин ерийрин, гъакъисагъ зегъметдин нетижа я лугъуз жеда.

► 12

21-апрелдиз Дагъустандин Гьукуматдин Председатель Артем Здунова коронавирусдин вилик пад къунихъ галаз алакьалу яз республикада арадал гъанвай штабдин нубатдин заседание кьиле тухвана. Идакай “Лезги газетдиз” РД-дин Килин ва Гьукуматдин Администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гана.

Мярекатда министерствойринни ведомствойрин регьберри иштиракна.

РД-дин Роспотребнадзордин кьил Николай Пав-

Карханайри кIвалах давамарзава

лова кьейд авурвал, идарадиз арадал атанвай шартлара кIвалахдай ихтиярар къачун патал 4545 карханадин патай арзаяр атанва. Лагъана кIанда, кIвалахдай ихтиярар анжах Роспотребнадзорди тайинарнай кьайдайрал амал ийизвай карханайриз гузва. А кьайдайрикай геъенш малуматар “3и Дагъустан” порталда чапнава. Николай Павлован гафаралди, бязи карханаяр тайинарнай кьайдаяр кьилиз акъудиз гъазур туш, гъавилий абуруз кIвалахдай ихтиярарни ганвач.

Артем Здунова карханайрин регьберрин, карчийрин арада мад сеферда гъавурда тунин кIвалах тухунин буйругъ гана.

РД-дин Кьил В. Васильеван тапшургуьдалди, алай вахтунда Дагъустанда карантиндин серенжемар генани кьели авунва. Инсанар чпин улакьара аваз санай масаниз финал тайин тир сергъятар эцигнава. И месэладикай вичин рахунра РД-дин кьенепатан краин министрдин заместитель, полициядин начальник Дмитрий Гутыряди ихтилатна.

- Къабулзавай серенжемерикай республикадин агъалийриз виликамаз хабар ганвайтани, гъафурар карантиндин кьайдайрал амалзава, - кьейдна полициядин на-

чальникди. - Гъа са вахтунда тайинарнай кьайдаяр чпиз талукъ тушир идараярни ава. Абурук коммунальный, недай-хъвадай суьрсетдалди таъминардай, медицинадин, пассажирар санай масаниз тухудай улакьрин ва маса кьуллугъар акатзава. Эгер и месэладин жигъетдай гъуьжет алай дуьшуьшар хъайитла, РД-дин МВД-дин телефондин **98-40-03** нумрадиз зенг ийиз жеда.

Артем Здунова Роспотребнадзорди кIвалахдай ихтиярар ганвай карханайрин ва Дагъустандин Килин кьарардин бинедаллаз кIвалахзавай идарайрин векилар санай масаниз финин месэладиз кьетлен фикир гун буйругъна.

РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухудай министерстводин кьил Гъажи Султанова республикадин Килин кьарардин бинедаллаз кьенин юкьуз тахминан 6 агъзур карханади кIвалахзавайди кьейдна. Анра зегъмет чIугвазвай кьуллугъчийрин кьадар 27 агъзурдав агакьзава.

Заседанидин сергъятра аваз бейкарвилин вилик пад къуниз ва бейкарриз куьмек гуниз, эцигунрин хилез талукъ месэлаярни веревирдна. Абурукай геъеншдиз РД-дин Гьукуматдин сайтдай кIелиз жеда.

Кьадар артух жезва

Коронавирусдихъ галаз алакьалу гьалар Дагъустанда кьвердавай кьизгъин жезва. РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 22-апрелдиз Дагъустанда коронавирус акатнавайбурун кьадар 417-дав агакьнава. Гъа са вахтунда духтуррилай начагъ хъанвай 43 кас сагъар хъийиз алакьнава. Санлай къачурла, республикада 12033 кас ахтармишнава. 1955 кас лагъайтла, карантиндал ала. Абурукай 29 кас яшар 65 йисарилар алатнавайбурун я. Коронавирусди республикада 11 кас кьенва.

вирида амал ийизвач. “Дагъустан” РИА-дин делилралди, кьайдайрал амал тийизвай агъалияр виридалайни гъаф Буйнакск, Махачкъала, Дербент шегьерра ава.

Играми ватанэгълияр! Чавай гъар садавай коронавирсдин вилик пад къуник жуван пай кутаз жеда. Герекди тайинарнай кьайдайрал амал авун я. Рикел хуьх, и кардила чIа сагъламвал аслу я.

Сифтегъан жергейра ава

2017-2019-йисара Дагъустандин агъалийрин кьадар 2,3 процентдин артух хъанва. И жигъетдай республика Урусатда сифтегъан 10 субъектдин арада ава.

“Новости” РИА-ди хабар гузайвал, санлай къачурла, эхиримжи пуд йисуз уьлкведа агъалийрин кьадар 0,04 процентдин тими хъанва. Алай вахтунда Урусатда 146 миллионни 748 агъзур агъали яшамш жезва. 26 регионда агъалийрин

къадар авайдалар артух хъанва. Демографиядин рейтингдин делилралди, эхиримжи пуд йисуз Дагъустанда саки 100 агъзурдав агакьна аялар ханва. И жигъетдай республика уьлкведа сад лагъай кчадал ала. Гъа са вахтунда республикадай кьечепатаз куьч хъанвай дагъустанвийрин кьадарди 30 агъзур тешкилнава.

Алай вахтунда Дагъустанда агъалийрин кьадар 3 миллионни 100 агъзурдалар алатнава.

Низ яб гуда? Вуч ийида?

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделдин редактор

Вири дуьнья “коронавирус” лугъудай тIугъвалди завалдик кутунвайдакай чаз СМИ-рин саки вири такъатрай, ара атIун тавуна, раижзава. Хабарар, са патахъай, лап чIурубур, къалабулук кутадайбурун я. Муькуь патахъай, умудлувални, рикIин инанмишвални артухарзавайбурун тирдал шак алач. Гъич тахъайтIа, дуьньядин лап еке мумкинвилер авай уьлквейрив (Америка, Великобритания, мсб.) геъкигайла, чи уьлкведа инсанар чандивай ийизвай дуьшуьшар гъаф туш. Дагъустандани, амай регионив геъкигайла, вирусдик начагъ жезвайбурун кьадар, Аллагъдиз шукур, кичIе кутадайди хъиз аквазвач. Хъунни тавурай!

Амма куь чак кьурху кутаза? Чун, дагъустанвийр, патал вуч хаталу я? Низ яб гуда? Вуч авуртIа хъсан я?

Ихътин суалар, за кьатIузвайвал, вири хизанра, зегъметчи коллективра вилик эцигзава, жавабарни гъар сада вичин саягъда гузва. Нетижаяр?..

Чи уьлкведа гьукуматдин дережада лап еке серенжемар къабулзава. Абурукай вири телеканалрай, газетра, маса та-къатра гъаф рахазва. Саки вирибуру кьейдзавайвал, сифте нубатда, гъарда жува жува хуьн чарасуз я.

Инсанрин сагъламвал хуьн эвелимжи везифа яз, гьукуматди кIвалахзавай, кIелзавай, кьуллугъзавай гъаф ксариз, мажибарни хвена, каникулар ганва.

Завалдин вилик пад къун патал медицинадинни илимдин, техникадинни тадаракрин, пешекаррин вири кьуватар желбнава, цийи - цийи дарманар арадал гъизва. Цийи центрай эцигзава, духтуррин еке дестеяр желбнава...

Гъа са чIавуз гъарда вичи авуна кIанзавай чарасуз крарни ава. Месела, карантиндин вахтунда инсанри, кIвалерай экъечIна, багълариз, паркариз, мугъманвилериз физ, азар садакай масадак акатдай гъерекатар тавун, мехъерар, суварар, маса кIватI хуьнар вахтуналди акъвазарун, кIвале, куьче-

да, кIвалахзавай чкайра михъивал хуьн, мад маса везифаярни герек тирди кьалурнава. Абурукай чи газетдани хейлин кхъенва, гъавилий за тикрарзавач.

Тавуна кIандай крар гъибур я? Гъайиф хъи, инсаният чIехи бедбахтвилек акатнавайла, и кар чпин “бахтунихъ” элкъуьриз кIанзавай фуькиранар сакIани секин жезвач. Чебни са куьникайни я кичIевал, я регъуьвал, я са жуьрединни инсанвилер гъиссерни авачиз, майдандиз экъечIзава. Кардик кутан тийизвай сайт, канал, сеанс, малуматар, рахунар, зенгер, зендер, гъерекатар авач.

Акьван аяндарарни, суьгъуьрчийрин, тапан духтурарни, дарманар гъайбури, экстрасенсарни гъаф хъанва хъи, абуру инсанар алдатмиш тийизвай жуьре авач. Садазни ихтибарна виже къевезвач!

Бязибуру чи шегьерра начагъвилерин тум-кьил авачирди хъиз кьалурзава. Гуя мейитар кучудиз агакьзамайди туш. ЧIа-лахъ хъайитIа, руьгъ тухудайвал я. Масадбуру базарра, туьквенра чпин кьиметар твазва. Суьрсетар, дарманар, кьени, чIуру лугъун тийиз, лап вини кьиметриз акъуднава, уьлкведа каш тваз алахъзава. Яни секин чкада кьал твазва, гъалар кьизгъинариз алахъзава.

Манатдихъ гудай пекинин кIусни кьизилдин кьиметда тунни низ хийир гузватIа аз чидач. Гъаф ава тавуна кIанзавай крар.

Са гафуналди, гъарда жува жува ва жува алай чка михъиказ, пешекар духтурри лугъузвайвал хвейитIа, чун сабуруллубур, низамлубур, инсанвилер кьадир авайбуру ятIа, фуькиранризни лутуйриз, нефсерин лугъуризни азарриз чка сал жеда. Азаррални зидвилерал чун гъалиб хъайибур я, мадни жедайдал шак алач. Четинвилер вахтуналди я, абурай намуслувилелди экъечIуни чун анжах кьуватлу ва адлу ийида.

Чи общество виликрай тахъай жуьреда кьуватлу я. Гъар юкьуз телеэкранрилай чахъ галаз уьлкведин Президент, Гьукуматдин Председатель, амай нуфузулу ксар гъикI рахазватIа яб це, дуьз нетижаяр кхуд.

Фитнейриз яб тагун, фашал рекъера жувни тежен...

Часпардилай элячIна

Меьгарамдхуьруьн районда таможнядин “Ярагъ-Къазмаяр” пунктунай Азербайжандин агъалийриз чпин ватандиз хъфидай мумкинвал гана. Идакай ТАСС-ди хабар гузва.

Чешмедин малуматралди, часпардилай элячIайбурун кьадар 500 касдилай алатнавай.

Меьгарамдхуьруьн райондин администрациядин пресс-кьуллугъди хабар гузайвал, къуни уьлкведин агъалияр чпин ватандиз рахкурар патал Урусатдинни Азербайжанди икьардин бинедаллаз махсус дегълиз арадал гъана. Коронавирусдихъ галаз алакьалу яз къабулай серенжемар себеб яз абурувай вахтунда Азербайжандиз хъфиз хъанач. Абурун чIехи пай Урусатдин жуьреба-жуьре регионра яшамш жезвайбурун я.

лумарунай муниципалитетдин кьилевайбурулай разивал кьалурна.

Къейд ийин хъи, алай вахтунда Урусатдинни Азербайжандин часпар михъиз агалнава.

Видео-тарсар гъазурзава

РД-дин образованидин ва илимдин министерстводин пресс-кьуллугъди хабар гузайвал, муаллимри мектебра кIелзавай аялар ЕгъЭ ва ОГЭ вахуз гъазурун патал видео-тарсар арадал гъизва. Лентиниз къачузвай тарсар Дагъустандин образование вилик тухудай институтдин сайтда эцигзава.

Дагъустандин Гьукуматдин Председателдин заместитель Уммупазиль Омаровади кьейдзавайвал, видео-тарсарин куьмекдалди школьникрилай имтигъанриз хъсандиз гъазурвал акваз жеда. И кар кьилиз акъудунал республикадин виридалайни хъсан муаллимар желбнава.

Лагъана кIанда, дагълух районра авай школьникрилай, шегьерда хъиз, интернетди-кай геъеншдиз менфят къачуз жезвач. Абуру патал видео-тарсар махсус флешкайра аваз муниципалитетрин образованидин управленийриз рекъе твада.

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Ахцегърин къадим, баркаван чил алимрлай алава, игитралдини тафаватлу я: инай Ватандин Члехи дяведин къве игит - Валентин Эмирович Гасрет Алиев акъатна. Игитар эбеди риклел хуьн ва абурун баркаллу крални чешнейрал акъалтзавай несил ватанперес-вилину руьгдаллаз тербияламишун чи гъар йикъан буржи я.

Валентин Аллагъарович Эмиров 1914-йисан 17-декабрдиз Ахцегъа фяледи зегъметкеш, медени хизанда дидедиз хъана. Виклгъ гададин рикл лап гъевчи члалалай техникадал, самолётрал, лётчиквилел алай. И гъевескарвиллиз диде-бубадини маниивалнач. Махачкъаладин школада клелиз, ам ина азроклубдикни экечлна. "Восьмилетка" акъалтларна, 14 йиса авай Валентин бубадихъ галаз заводдиз слесарвиле клвалахал фена. Валентин Эмиров гъар гатуз диде-бубадихъ ва гуьгъуьнлай вичин хизандихъ галаз Ахцегъиз хкевдай. Рикле лётчиквилину къаст аваз лап хъсандказ клелзавай, къагъриманвилину махарал рикл алай, гитара гваз манияр

Валентин Эмиров аз баркалла!

лугъудай, спортдал рикл алаз машгъл жезвай (юкъван буйдин, дамаррин гъаб хътин мягкем гада акъван гужлу тир хъи, ам асандказ путарив къугъвадай) жегъилди вичи-вич гуя виликамаз уьмуьрдин са гъихътин ятлани имтигъанриз, на лугъуди Ватан хуьнин женгиниз гъазурзавай. Гъакл хъунни авуна.

Агалкуьнралди Тагарогдин авиатехникумда клелна. 1935-йисуз Яру Армиядиз (РККА) къуллугъдал эзерайла, ам гъазур лётчик тир. Ятлани ВКП(б)-дин райкомдин теклифдалди, 1939-йисуз ам Сталинградда дяведин лётчикар гъазурдай училищедик экчеклна, вини дережадин пешекар хъана. 1939-1940-йисара дагъви лётчикди белофинрихъ галаз хъайи къати ягъунра рикле кичл авачиз иштиракзава. Гъавадин къати са женгина къалурай къегъалвилей (душмандин са самолёт яна, залан хер алаз вичин самолёт саламатдиз ахцуькарна) ам "Яру пайдах" ордендиз лайихлу хъана.

1941-йисан июндилай старший лейтенант В.А.Эмирова, истребительрин авиациядин 36-полкунин эскадрильядин командир яз, Ватандин Члехи дяведин фронта къуллугъна. Сифте "И-16" ва 1942-йисалай "ЛаГГ-3" маркадин самолётар гваз Кеферпатан Кавказдин фронтда душмандин хура акъвазна. Нубатдин сеферда цавуз лув гайлла Эмирован самолётда акъуна зенитный снаряд хъиткын хъана. Залан хирезни килиг тавуна, адалай самолёт аэродромдал ахцуькариз алакьна. Госпиталда адан ивидай къацланвай бедендал дуьз 17 хер гысабай хирург лап тажуб хъанай. Къвачел ахкъалтна, ам мад полкуниз хъфена. 1942-йисан июлдиз 28 йисан яшда аваз Эмиров Закавказьедин фронтда гъавадин 4-армиядин бомбардировочный авиациядин 219-дивизиядин 926-нумрадин истребительрин полкунин командирвиле тайинарна.

Виклгъ лётчикди са йисан къене 170-далай артух сеферда дяведин гъар жуьре тапшуругъар гваз цавуз лув гана ва кылди душмандин 7 самолёт яна, чилел вегъена. 1942-йисан анжах августдин эхирда Валентин Эмирова гъавадин женгера Закавказьедин фронтда гъавадин 4-армиядин бомбардировочный авиациядин 219-дивизиядин 926-нумрадин истребительрин полкунин командирвиле тайинарна.

гъакъикъатдани къегъал тирди тестикъарна.

Икл, 1942-йисан сентябрдиз Моздок шегъердин винелай дяведин дуст Казаковахъ галаз санал бомбардировщикрихъ галаз женгинин нубатдин тапшуругъдиз лув гудайла, абур душмандин 6 истребительдихъ галаз къати женгиник экечлуниз мажбур хъана. Эмировани Казакова гъарда са "Мессершмитт" яна гадарна, амма Казакован самолётни, цай къуна, чилел аватна. Текдаказ амуькбай Валентина, чалагъанрин (коршун) хура акъвазнавай лекъре хъиз, сад тушир къуватрин женг члугуна. Сифте дустуни хернавай самолёт чилел хъивегъна, ахпа масад гуьллеламишна, къайдадай акъудна. Патрумар куьтягъ хъайила, вичин кузвай самолёт пуд лагъай "мессерда" эцяна.

Ихътин гъал акур душман къулухъди элкъвена. Дяведин машин къутармишиз кланз, Валентин адай лап геж хкадарна, гъайиф хъи, парашют ахъа жедай вахт амачир, ам къван хъиз чилел аватна, телеф хъана. Гуьлуьн 62-нумрадин стрелковый къилдин бригададин къетлен отделдин начальник, государстводин хатасузувилину лейтенант Малахова шагидвал авурвал (ам юлдашрихъ галаз чилелай и женгиниз килигзавай), Эмиров женгина халис аслан тир.

Дяведин женгинилай вил алуд тийизвай чи пияда аскерри игит лётчик Балашево района Ачалукдин МТС-дин клунтлал члехи гуьрметдивди кучукна. 1942-йисан 13-декабрдиз СССР-дин Верховный Советдин Президиумдин къарардалди, душмандихъ галаз женгера къетлен къегъалвилер къалурунай капитан В.А.Эмиров аз къейидалай къулухъ Советрин Союздин Игитвилину тлвар гана. Гуьгъуьнлай диде-бубади чпин къегъал хва Махачкъаладин сурара куьк хъувуна.

Къейд ийин, Советрин Союзда сифте игитрикай сад тир Валентин Эмирова 180 сеферда дяведин цавуз лув гана ва 20-далай виниз гъавадин женгера иштиракна. Абура 7 самолёт (5 кылди ва 2 - дестеда аваз) яна. Гъатта 1943-йисал къведалди ам са женгина душмандин 3 "мессершмитт" ягъай са лётчик тир.

Валентин Эмирован женгинин рекъикай делилар "Дагъларин къегъал рухъвар" ктабда гъатнава, игит лётчикдин къамат Дагъустандин халкъдин шайр Хуьруьгъ Тагъиран "Гъавадин пагъливан" поэмада къалурнава. Ленинан ва Яру пайдахдин къве ордендин сагъиб, Советрин Союздин Игит лётчик-капитан Валентин Эмиров аз сурал ва хайи хуьре вичин тлварунихъ галай багъда памятникар хкажнава. Адан тлварунихъ Махачкъаладани Ахцегъа мектебарни куьчеяр ва вацлун гими гала. Эхиримжи нефесдалди Ватан хуьнин женгина хъайи чи къегъал хва рагъметдиз фена 78 йис алатнаватлани, ам несилрин риклера гъамшалугъ амуькъда. Адан ватанпересвилину чешнедалди чна цийи-цийи несилар тербияламишда. Ахцегъа йиса къведра игит лётчикдин памятникдин вилик жезвай митингдилай жегъилар Ватандиз къуллугъ ийиз рекъе тун ватанпересвилину тербиядин ачух тарс я.

1418 юкъуз - цлун юкъва

Фазила АБАСОВА

Ватандин Члехи дяведин цай хкахъайдалай инихъ вахтунин мензил гъикъван яргъаз акъатайтлани, адан цлу кайи руьгъдин хирериз янавай пихер къвердавай бархун жеда. Бедендиз янавай пихер фад сагъ хъхъанва, амма руьгъдин пихер...

Бязибуру и дяведа са йисуз, садбуру къве йисуз, садбуру пуд йисуз иштиракна - абур вири ветеранар я. Амма зи буба, Абасов Мегъамед, дяведин 1418 юкъузни женгерин цла хъайи аскер, душманди гъужумдалди ва адалай гуьгъуьнлизни чклэй къван карханаяр гуьнгъуна хуьтаз зегъмет члугур къегъал я. Саки ирид йисалайни гзаф - шинель алаз. Ихътинбур, аз чиз, тек-туьк я. Дяве башламишайла, дахди погранотрядда разведчик яз Румыниядин сергъятра къуллугъзавай. Адан фронтдин рекъер тефей чка жагагъат ама: Украина, Белоруссия, Молдавия, Кефердин Кавказ, Европадаин саки вири уьлквеяр.

Амма и сеферда зун дахдин женгинин рекъикай рахадач. И рекъикай кхъенвай зи макъалаяр газетдиз акъатнай: ("Ирид йисуз шинель алаз". "Лезги газет" 2014.2/X.) За адал дяведин вахтунда гъалтай ажайиб дуьшуьшдикай суьгъбетда.

Зи гъиле М.Къазиеван дахдивай къачур интервью чапнавай "Чубарук" газетдин 1991-йисан 4-нумра ава. Инай аз са бязи шак физвай месэлаяр тестикъ хъайи делилар гъат хъувуна ва абурукай за и макъалада менфятни къачунва. Гъа икл, дахди суьгъбетзава:

- Чи полк Сухумидиз акъатнавай вахт тир. И шегъердин патав гвай Пехо тлвар алай хуьрйай фидайла садлагъана зи япарихъ: "Я Мегъамед!" лагъай эвер агакъна. Зун алай чкадал акъваз хъана. Эверайди зи хуьруьнви Парвани тир. Чун гарданра гъатна, чаз шад хъайи къван...

Парвани гъалтай вахт риклелай садрани физвач. "Хуьре рагъ и патай экъечлзава, ина маса патай. Жечни вавай зун вахъ галаз тухвайтла..." - минетзавай ада. Зун гъикъван алахънатлани, командирди ихтияр ганач. Парванидиз лап туькъуьл хъанвай. Чун къакъатдайла, адавай рахаз жезмачир. Урус члал чир тахъун анихъ амуькрай, вичиз клелун-кхъин тийижирвилей, Парваниди завай хуьруьз чарар кхъин тлалайнай. Зани кхъенай.

Чун гъалтай вахтунда Парваниди ламарал алаз дагъда авай аскерриз яракъар тухузвай. За чи полкунихъ агакъар хъувуна. Адалай гуьгъуьнлиз чун дуьшуьш хъхъанач. Ам дяведа телеф хъана.

Парванаев Парвани телеф хъана лагъана адан уьмуьрдин юлдаш Эслидиз чар хтанай. Адан сур Сухумский райондин Гуьлрибш хуьруьн сурара ава. Гъикъван фугъараяр гъавурда авачиз дяведа терг хъанатла яраб...

Дяведай хтайла, Парванидин юлдаш Эслиди, вичин итим дяведай галаз хтанач лугъуз, зи килел хар къурнай. Гъикъван вахт хъанай захъ галаз хъел яз. Завай ам гъавурда тваз хъаначир хъи, хъаначир...

Дах дяведа авайла, адан риклиз лап тлварал гайи туькъуьл хабар агакъна. 1944-йисан 31-мартдиз диде Селминаз рагъметдиз фена, адан гуьгъуьнал алаз вах Гъажихалум, адалайни гуьгъуьнлиз - вахан авай са аял. Буба къейила, дахдин 11 (цлусад) йисни хъанвачир. Дидедикайни магърум хъхъайла дах етим хъана. Къвале 16 йиса авай вах Гъавахалумни 13 йиса авай Тарикъули амай. Гила абурун гъал гъикл хуьрай?

- Чеченар высылка ийидайла, чи полк Грозныйдиз рекъе тунай. Анай са тлмил вахтунда чун Махачкъаладиз акъатна. Ина гъалтай хуьруьнви Саидов Абдуллагъа зи япарихъ туькъуьл ва пашман хабар агакъарна. Гъич садавайни ихтияр къачун тавуна зун хуьруьз хъфиз рекъе гъатна. "Хъфимир, клвал члур жеда" - Абдуллагъа лагъай гафари зун зал хъана. Вагъши жеда лугъуз инсан икъван вагъши, инсафсуз жедани мегер?! Заз вилералди акур мусибат гафаралди лугъуз хъун мумкин туш: ихътин легъеда инсан "къурада".

Чувудриз фашистри ийизвай инадрикай хабар хъайи чи разведкадин полк Запорожье областдин чувудрин хуьруьз тади гъалда агакъун лазим тир, амма чун геж хъана. Фашистри, и члехи хуьруьн вири агъалияр клватна, чан аламаз, чилик кутунвай. Накъварикай хкатнавай гъилер, клвачер аквазмай, абурук юзазвай-бури кумай...

Дах 1946-йисан июндиз хуьруьз хтана, амай вири уьмуьрда ада вичин вири чирвилер акъалтзавай несил тербияламишуниз гана.

Дяведа акур къван мусибатрин шиклири зайифарай дахдин рикл 1992-йисан 8-мартдиз гъамшалугъ яз акъвазна.

Ватанперес, инсанперес дах чи арада амачиз гзаф йисар алатнава, амма чаз акл я хъи, гуя ам чи патав гва, чакъ галама: фронтдин шагидар - красноармейский книжка, ширирин къве книжка, абур хвенвай бумажник, удостоверенияр, справкаяр, шиклар - велерин, хтуприн, птуприн гълера къекъевезва.

Ватанпересар низ лугъуз жеда?

Гъасан ГЪУЬСЕЙНОВ

Лезги халкъдихъ туьмбуьгъ хъуьтуьлдиз ийиз жедай мисалар ава. Месела: "Вири - меле, Мегъирегъве". Гъахъ я: кесиб касдиз ризкъи амачирла бес вучдай? Я туш хъи, нубат атанвай жеди. Чара авачиз вичин дерди ийизвайдан гъавурда инсанар гъатзава, теьнеяр язавач.

Россиядин вири регионра тлугъвал акатзавай-бурун къадар гзаф жезва. Халкъдик къалабулух ква, агъалийриз клвалей экъечл тавуниз ва сергъят эцигнавай къайдайрал амал авуниз эвер гузва.

И четин гълара, бязи члехи къуллугъчияр ришветар къачудайла къуна, уголовный делояр къарагъарнава. Нефсини тухвана, каш акъатнавайбуруз, мецел "халкъдин кар" алаз, члехи мажибар аватлани, ришветар миллионринбур къачузвай, ватанпересар лугъуз жедач.

Урусрин писатель Л.М.Леонова кхъенай: "Халкъдин хажалат, пар вичиз пай тавур касди, адан суварриз, шад йикъара вич негъ авунвайбурукай яз гъиссда".

Жегъил несил вичин ватан ва халкъ кландайди, абуруз вафалуди хъун патал, чешне яз халис ватанпересрикай "ЛГ"-дин жавабдарь секретарь Шихмурад Шихмурадовани Дагъустандин лайихлу экономист Джамал Насибован "Гафунин къуват - кардин къудрат" ("ЛГ"-дин 2020-йисан 15-нумра) макъаладай клелиз жеда.

Суьгъбетчийри инсанар инанмишарун патал гаф "камаллуди", "таьсирдайди", "ракъу хъиз атлудайди",

"гъакъикъат", "гъахъвал" къалурзавайди хъун къейдзава.

Суьгъбетдин кылин игит къагъриман дишегъли Людмила Павличенкоди дяведа къегъалвал къалурайди хъиз, ам медин гъайбатни авай касни хъана. Ада Америкада митингдал фронтда авай гъакъикъатдикай лагъана. Дяве Сталин, коммунистар патал ваъ, Ватан чапхунчийрикай азад авун, вири дуьнья пацук кутаз кланзавай фашизм тергун патал тирдан гъавурдик кутуна.

Гъунарлу дишегълидин уьмуьрдикай туьклурнавай киноярни ава: "В небе ночные ведьмы" (1981-йис), "Бои за Севастополь" (2015-йис).

Жегъилриз дуьз рехъ къалурзавай мисалар чи халкъдихъ гзаф ава. Месела, "Къуръандал кын къазва за, зун зи чилел ала", "Куткун вазни герек къведа", "Циц къена", "Цегъ тлурдан кылел цай ала" ва масабур.

Кефсуз бубади хъиз манат къазанмишна гъаваш лугъуда. Гададини дидедивай пул къачуна, бубадив вугуда. Адани манат цлуз вегъена. Хва чкадилей са клусни юзанач. Гадади вичи къазанмишай манат бубади цлуз вегъедайла, адай гъарай акъатна, гъил къуна. Гъакл хъайила, жегъилри чпиз уьмуьр акурла, чпи къазанмишайла, абуруз диде-бубадин къадирни жеда.

"ЛГ"-дин 14, 16-нумрайрин сифте чинин вини кылелай ихътин малуматар клелиз жеда: "Ветеранриз савкъат", "Сулейман Керимова куьмекзава". Чи халкъдин машгъур хъи къудратлу кралалди эбеди тлвар, гуьрмет къазанмишнава. Сагърай вич! Гъа ихътинбуруз халис ватанпересар лугъуз жеда.

“Лезги газетдин” - 100 йис

Милли журналистика:
“Социализмдин пайдах”

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвел - II, 13-16-нумрайра)

Милли журналистика вилик тухвайбурун жергедай, чна виликан нумрайрани кьейднавайвал, Ватандин Чехи дяведин цаярай хтана, чпин руьгьдин кьуватар халкъ зегьметдин члехи агалкьунрал руьгьламишуниз бахш авур са десте журналистринни писателрин, общественный деятелрин, алмиринни муаллимрин тиварар тарихда гьатнава. 1945-1951-йисарин “Социализмдин пайдах” газетдин подшивкайриз вил веьгин бес я, чаз абурай цудралди а чаван кьелемзгьлийрин тиварар гьалтда. И.Апаев, А.Агъев, И.Къазиев, Ш.-А.Исмаилов, Н.Нури, М.Букаров, Р.Рагьимов, С.Мингъажиев, масабур гьа жергедай я.

* * *

Амма яшариз ва я сагьла м в и л и н гьалдиз килигна, далу патат у р б у р н и т имил туш.

Сифте нубатда чна дяведин залан йисара ва адалай гуьгьуьнизни вичин ялавлу члаларалди халкъ зегьметдин члехи гьунарал руьгьламишай Дагьустандин Халкъдин шайр **Хуьруьг Тагьир (1893-1953-йисар)** рикел хкизва. Гьик хьи, адан яратмишунри неинки лезгийрин, вири Дагьустандин халкъарин публицистикада ва шииратда кьетлен чка, тамам са девир тешилзава. Литературадин илимда, тарихда кьейднавайвал, Хуьруьг Тагьира вичи Кьуьчхуьр Саид, Етим Эмин, Стлал Сулейман хьтин уstadрин чешмейрай ирс кьачунатла, вичивай чи милли журналисткадин ва литературадин лап еке десте ди тарс кьачуна. Зи фикирдалди, Хуьруьг Тагьиран “мектеб” куьтягьайбурук адахь галаз санал квалалахай Дагьустандин халкъдин писатель Къийас Межидов, Дагьустандин халкъдин шайр Шагь-Эмир Мурадов, лирик Шихнесир Къафланов, сатирик Жамидин, ялавлу шайр ва публицист Абирза Саидов, писатель Межид Гъажиев, шайр Ибрагьим Гьуьсейнов, гзаф масабур ква. Абурукай чун инлай кьулухь рахада.

Хуьруьг Тагьираз Дагьустандин халкъдин шайрдин члехи гьуьрметдин тивар 1943-йисуз, ада Дагьустандин а чаван яшлу шайрдин дестедик кваз (аник Дагьустандин халкъдин шайрар Цадаса Гьамзат, Абуталиб Гьафуров, масабур квай) немсерин чапхунчийрин геллегьри чукурлай Кеферпатан Кавказдин шегьеризни хуьрериз фена хтайла кхьей са жерге шиирайни поэмайрай ганай. “Гитлер вуж я?”, “Гурхана”, “Гьайиф Нальчик”, “Мусибат”, “Лянет”, “Эхирдиз тамаш” ва маса шиирар, 1944-1952-йисара кхьей “Гьавадин пагьливан”, “Кьуд йис”, “Чулав кьизил” поэмаяр, “Алхасан махорка”, “Жанавурдикайни чакьалдикай хкет” сатираяр, а йисара теснифай лап гзаф маийрин члалар чи руьгьдин кьизилдин фондуна гьатнава.

Хуьруьг Тагьиран ирс неинки а чаван яратмишай ксар, кьенин аямдани, инлай кьулухьни публицистикадал, литературадал рикл алай гьар са кас патал кьетлен ирс ва чешне тир, ик яз амуькда. Адан гзаф шиирар ва поэмаяр шиирралди кхьенвай очеркар, репортажар хьиз я. Лез-

ги члалан гзаф кьатариз ада цийи уьмуьр, цийи рангар, тавар ганва...

* * *

Хуьруьг Тагьирахь галаз са жергеда аваз, а йисара милли журналистикадик ва шииратдик вичин пай маса шайрди - **Абдул МУТАЛИБОВА (1906-1986-йисар)** куьтуна. Адан “Элжекар” тивар алай поэмадикай неинки дяведин йисара, адалай кьулухьни жегьлар патал гьакьван сеслу ва гьевеслу эсер хьанай.

Шайрди дяведин йисара кхьей “Диедин тапшуругь”, “Заз дидеди ик лагьана”, “Эверзава заз”, “Са красноармеецдин кагъаз”, “Немсерин офицерди Гитлераз кхьей чар”, маса эсерар халкъ гьакьикъатдани игитвилерал руьгьламишай эсерар я. Абуру “Социализмдин пайдах” газетда чпиз лайихлу чкани кьунва.

Шайрдин ирсинин метлеб кьенин йикъарани агьуз хьанва.

* * *

Винидихьни лагьанвайвал, дяведин йисара “Социализмдин пайдах” газетдин патав еке десте жегьил писателар, шайрар тупламиш хьана.

Дагьустандин халкъдин писатель, шайр ва драматург **Къийас Межидован (1911-1974)** аял вахтар, ада вичи рикел хкизвайвал, Бакуда акъатна. Ина ада мектебда клелна, сифте эсерар теснифна ва литературадин кватлалра иштиракна.

Дагьустандиз хтайла, дяведин вилик квай йисара, ада Ахцегьа мектебда аялриз тарсар гунихь галаз сад хьиз, “Цийи дуьнья” газетдин мухбирвални авуна.

Ватандин Члехи дяведин йисара, “Социализмдин пайдах” газет арадал гьайила, Къийасакай адан активный мухбиррикай сад хьана. Вичи прокуратурадин органра кваллахзавайтлани, газетдиз акъалтай метлебдин макъалаяр, очеркар, гьикаяяр, шиирар гуз хьана.

К.Х.Акимован “Лезги зарияр” ктабда (М-кала, “Мавел”, 2015-йис) кьейдзавайвал, Къ.Межидов литературадиз шайр яз атана, адан шиирар 1929-йисалай “Цийи дуьнья” газетдин чинриз акъатзавай...

Дяведин йисарин газетрай адан хейлин шиирар, гьикаяяр, очеркар клелиз жеда, абурун члехи пай “Муьгьуьббатдин кьеле” ктабда гьатнава. (М-кала, Даггиз, 2015-йис).

* * *

М а ш г у р шайр-лирик **Шихнесир Къафланован** тивар (1923-1995-йисар) чин тийир лезги бажагьат гьалтда.

Амма журналиствилини ва шайрвилини рехь гьадани Ватандин Члехи дяве-

дин йисара “Социализмдин рехь” газетдин мухбирвилелай гатлунайди я.

Ам 1923-йисуз Докьузпара райондин Миграгьрин хуьре дидедиз хьана, ина школа, Махачкъалада Дагьустандин Стлал Сулейманан тиварунихь галай пединститутдин филологиядин факультет акъалтарна.

Ш.Къафланован сифте шиирар Ватандин Члехи дяведин йисара “Социализмдин пайдах” ва маса газетра чап хьана. Ада а йисара цудралди макъалаяр, очеркар, фельетонар, куьруь хабарар кхьена.

“Социализмдин рехь”, “Колхоздин пайдах”, “Цийи дуьнья”, “Цийи рехь” районрин газетрани адан тивар алай материалри кьетлен чка кьунва. Ш.Къафланован публициствилини ирс гьеле ахтармиш тавунвай еке кьат я.

* * *

Д я в е д а аваз, вичи ялавлу члалар теснифайбурукай сад, дяведай хтайдалай кьулухь яргьал йисара Советский хуьре муаллимвилини везифа давамар хьувур шайр **Насруллагь НУРИ (ЭФЕНДИЕВ) (1908-1973)** я.

Ам Ахцегь райондин Ялцугьрин хуьрай я. Ахцегьа хуьрерин жегьилрин школа, Дербентда педтехникум, Махачкъалада пединститут акъалтарай ада вичин сифте эсерар гьеле алатай асирдин 40-йисара кхьизвай. Абуру “Цийи дуьнья” газетдин чинра чапзавай.

Жегьил шайрди 1934-йисуз Дагьустандин писателрин сад лагьай съездда, гуьгьуьнлай Стлал Сулейманан яратмишунриз талукь мярекатрани иштиракна. Сулейман адаз патавай акунна, Хуьруьг Тагьирахь галаз дуствилини алакьаяр хуьзвай. Ватандин Члехи дяведа ада Днепрдин патарив ва Балтийский гуьлел душманрихь галаз ягьунра иштиракна. Мумкинвал хьайи декьикъайра вичин эсерарни теснифна.

1943-йисуз хуьре амай вичин вахаз ада ихьтин чар-шиир кхьенва:

Ваз за лугьун, чан азиз вах!
Гитлер-фашист, азгьун алчах -
Я гьа бандит, башки кьанагь,
Чун кваливай-кьавай урди.
И багьа девлетдив ацлай,
Гьа члахь хьайи гьил я кьацлай,
Чун паб - аялдивай урди...

Насруллагь Нуриди вичин шайрвилини, публициствилини ва фольклориствилини рехь уьмуьрдин эхирдалди давамарна. Газетдихь галазни вири йисара алакьа хьена.

Шайрдин кьетлен лайихлувал ада вичин хуьруьнви классик Ялцугь Эминан, буба Нури Эфендидин ва хейлин маса ксарин ирс кватл хьувунихь галаз алакьалу я. “Социализмдин пайдах” газетдин редактор Исмаил Вагьабовахь галаз санал ада лезги халкъдин мисалрикайни мислалрикай ибарат тир ктаб чапдай акьудна (1961-йис). Ада Алибег Фатаховакай, Стлал Сулейманакай, Хуьруьг Тагьиракай, маса ксарикай кхьенвай очеркрийни рикел хкунрихь чи публицистика ахтармишзавайбуру патал кьетлен метлеб ава.

Н.Нуридин ирс адан ха, шайр Майил Эфендиева давамарзава.

(КьатI ама)

Ханжан КЪУРБААНОВ, политолог

СОВЕТРИН девирдилай гуьгьуьнни йисара лезги жемиятди ва социальный сетар кардик акаатайдалай кьулухь анра арадал атанвай чи халкъдин тарихдиз, медениятдиз талукь жуьреба-жуьре кватлалрин, дестейрин векилри ихьтин суал гузва: лезгийри гьихьтин рехь хьагьун лазим я? Жаваб яз гьар жуьредин рекьер теклифзава, меслятар кьалурзава. Садбуру рехь ихьтинди хьана кланда лагьана чпин фикирар илитзава, бязибуру чун рагьакидай патан жемиятдин сивиз килигун лазим я лугьузва. Гьатта рагьакидай патан дустарин гуьгьуьнаваз акаатай мичи теквэндиз гьахьиз гьазурбури ава. Гьелбетда, абур чи дустар туш. Гьич тахьайтла, меденивилини, руьгьдин ахлакьрин жигьетдай.

Са гафуналди, чи арада лезги халкъ чалкечиррин, эдебсузрин уьлгьандиз ялзавайбуру ава. Абуру чун светский инсанар ва и уьлгьандиз гьахьун рагьакидай патан медениятдиз мукьва хьун я лугьузва. Светский инсанар гьахьтинбуру яз амуькна кланда. Светский вуч лагьай гаф я? Светский инсанрихь адетрин кватлал (кодекс), весияр авани? Тахьайтла абур садлагьана кьилиз атай фикиррал яшамаш, машгьул жезвани? И фикирар абурал ни ва а фикирри абурал чпел вуч илитзава?

Лезгийрин рехь
гьинава?

Зи фикирдалди, лезгийрин гележегдин шикил чуьгвазвайбурун члехи пай эсмилагь чи халкъдин тарихдин гьавурда авач. Абуру лезгийрин тарих руьгьдин, кьанажагьдин гьихьтин дестекрал акьвазнаватла, лезгийрин фикир, мурад вуч ятла, лезгийрихь гьихьтин кьегьалар, алимар, шайрар хьанатла ва аватла чизвач. Бес лезгийрин дуьул гьинава?

Сифте нубатда чун чи милли игитрихь, кьегьалрихь элкьвена кланда. Абурукай рахадайла, арабрин ва Исламдин таьсирдик кваз члехи, мягкем хьайибур рикелай алудна виже кьведач. Зун социальный сетра Исламдиз, арабрин акси яз рахазавайбурул ва гьа са вахтунда Гьажи Давуд Муьшкьурвидал, Ярагь Мегьамедал, Алкьвадар Гьасан эфендидал, Етим Эминал ва масабурал дамахазавайбурул мягьтел я. Эгер чун Исламдиз акси ятла, чун и диндихь галаз алакьалу вири крарикай кьерех хьана кланзавани? Эгер акл яз хьайитла, чун алмирин, женгчийрин, шайррин са десте-дивайни кьерех хьана клан жезва. И кардиз рехь гана виже кьведач. Ша чун тарихда кьетлен гел тунвай чи игитриз килигин. Вужар я абур? Абурун фикирар, кьастар лезгийриз куьтгнавайни? Абуру арабрикай, туркверикай, персерикай, урусикай хьанвайбуру тирни?

Исламдикай даях кьуна чпин цуру ниятар кьилиз акьудзавайбури ава. Са шумуд йис идалай вилик ахьтинбуру чи шегьеррани, хуьрерани пайда хьана. Инсанрал “дин” я лугьуз, кьил акьат тийидай идеология илитзавай. Абурун кьаст чи медениятдин кьатар терг авун тир. Члехи шайр Стлал Сулейманан кваллиз цай ягьайбуруни гьабур я. Абуру чи халкъдин, лезгийрин дуьулдин душманар я.

Ихьтин Ислам чаз герек туш. Гьакьикь Исламдин суьрет масад я. Адаз сада садаз гьуьрмет авун, хьсан ва хуш рафтарвилер хуьн, такабурулу тахьун ва хейлин маса ерияр хас я. Ихьтин ерийри лезгийрин адетдин медениятдиз, руьгьдиз, намуьсдиз са зарарни гузвач. Чна лезгийрин меденият масадаз элкьуьн тавун патал вуч авун лазим я? Инал зи фикирдиз Кьурьандин келимаяр кьезва: “Чна куьн халкъар ва тайифаяр яз халкънава, куьне сада сад чирдайвал, ахтармишдайвал” (Кьурьан, 49:13).

Чирдайвал, ахтармишдайвал, амма масадаз ухшар тежедайвал. Чун паталди хьсан чешнеяр чи илимдин, эдебиятдин, тарихдин чирагьра ава. Абурун куьмекдалди чна лезги чешне, маса гафаралди лагьайтла, лезгивал арадал гьана кланда.

Алай вахтунда социальный сетра бязибуру чеб члехи арифдаррай кьаз, амайбуру негьзава, русагьзава. Ихьтин рехь чаз куьтгнавач. Гьелбетда, критика герек я, амма инсанвилини сергьятрай экьечлуниз рехь гана кланда. Гьакьикьатдихь эвер гузватла, сабуру ая.

(КьатI ама)

Гъавадин тарих кхъизвайбур

Инсандин яшайишн тѣбиатдин гъалар, вакъияр гъамиша сих алакьада аваз хъайидакай, аз чиз, кьетѣндаказ кьейд авун лазим къевзвач. И алакьадин важиблурвал зурбади тирдакай дуьньядин халкъарихъ авай къван адетри, мисалри шагъидвалзава.

Гъеле чи асир алуькьдалди яшамаш хъайи феръаванрин девиррилай тѣбиатдин вакъиайрикай хабар авай ксар дуьнья гъалзавайбур, яни гъиле зурба, гъатта суьгъурдин къуват авайбур яз гъисабзавай. Деъ девиррин грекри лагъайтла, гъавадин гъалар дегиш жезвайвал виликамаз чирдай илимдин - метеорологиядин бине кутунай, цифер ва гарар, тлурфанар ва марфар гъикл ва мус арадал къевзвайди ятла, ахтармишиз башламишнай.

Жасмина САИДОВА

Россияда тѣбиатдин гъаларикай виликамаз хабар гудай кьуллугъ адарал атай югъ 25-апрель яз гъисабзава. Тахминан кьве асир идалай вилик, 1834-йисан 25-апрелдиз император I Николая буйругъдалди чи уьлкведа Адетдин магнитно-метеорологиядин обсерватория кардик кутунай. Адахъ уьлкведин мулкунал 6 филиал, абурукай сад лагъайтла Кавказдани авай. Са тѣмил вахт алатайла, 1840-1845-йисара метеопостар ва метеостанцияр Дагъустандани эцигиз башламишна. Гъа икI, Дагъустандин гидрометеорологиядин кьуллугъ арадал атана 141 йис тамам хъанва.

Гъавадин гъалар гъихътинбур жедатла виликамаз лугъун - им гидрометеорологрин тек са везифа туш. Абуру, духтурри хъиз, чилин нефесдихъ яб акалзава, накъвадин, гъавадин, цин чимивал алцумзава, жуьреба-жуьре ахтармишунар ийизва ва Чилин гъалдикай хабар гузвай делилар раижзава - гъавадин тарих кхъизва. И делилар галачиз алай аямдин инсаниятдин яшайиш гъатта фикирдиз гъун четин я.

АкьалтIай важиблу ва итижлу, гъа са вахтунда ажайиб пешедин сагиббар тир метеорологрин кIвалахдикай, гъаикни республикадин тѣбиатдин кьетѣнвилерикай чаз и мукъвара Дагъустандин ЦГМС-дин - "Кеферпатан-Кавказдин УГМС" ФГБУ-дин филиалдин начальник, РФ-дин лайихлу метеоролог **Абдугъалим Мегъамедгъуьсейнович ДАДАШЕВА** суьгъбетна.

Абдугъалим Дадашев Сулейман-Стальский райондин Испикрин хуьре дидедиз хъана, юкъван школа акьалтIарайдадалай кьуллугъ, 1979-йисуз Таганрогдин В.Д.Калмыкован тIварунихъ галай радиотехнический институтдик экечIна. 1981-йисуз СССР-дин Госгидрометдиз - Азербайжандин УГМС-диз ва анайини Дагъустандин зональный гидрометобсерваториядин отделдин начальниквиле рекъе туна. Гъа икI, Абдугъалим Мегъамедгъуьсейновича гидрометеорологиядин хиле кIвалахиз 37 йисалай артух вахт алатнава.

Къейд ийин, Россиядин виридалайни "яшлубурукай" сад тир Дагъустандин гидрометеорологиядин ва элкъвена кьунвай тѣбиатдал датIана гуьзчивал авунин центрадин (Дагъустандин ЦГМС) 12 метеостанцияди асирдилай артух вахтунда кIвалахзава, Ахъегъа, Дербентда, Къизлярда, Махачкъалада, Буйнаксда ва Хунзахда авайбурун тарих лагъайтла, тахминан 175 йисав агакъзава. И девирда тухванвай ахтармишунри республикадин тѣбиатдиз талукъ делилрин вичиз тешпигъ авачир кIватIал арадал гъанва.

Алай вахтунда республикада, гъаикни Каспий гъуьлуьн Россиядин сектордик акатзавай мулкунал гъавадин ва цин гъалар ахтармишунал

метеорологиядин 20, гидрологиядин 27 ва агрометеорологиядин 3 пост ва аэрологиядин 1 станция машгъл я. Къейд ийин, меркездин патав гвай "ЧIулав къванер" чкада авай и станция Россиядин кьиблепата авай сад я.

■ **Абдугъалим Мегъамедгъуьсейнович, метеостанциядин ва метеорологдин кIвалах квекай ибарат я?**

- Метеостанциярал датIана кIвалахун лазим тир электронный тадаракар ала. Инал къейд ийин, республикада чи кIвалахда виридалайни четин месэла эквер мукъвал мукъвал хкатун я. Гъар пуд сятинилай са сеферда станциядин кьуллугъчиди, махсус майдандал экъечIна, гъавадин уьлчмеяр: гъавадин ва накъвадин чимивал, гъавадин давление, ламувал, къвай марфарин къадар, ракиннин нурулвал, гарун йигинвал ва ам физвай пад ахтармишун лазим я. Вири и делилар, махсусдаказ кхъена хуси алакьадин каналрай чи центрадив агакъарзава. Прогноз жезмай кьван гъахълуди хъун патал гъаикни атмосферадин вини къатара радиозондирование ийизва. Идалайни гъейри, чна гъуьлуьз талукъ делиларни кIватIзава, тлурфанар жезвайдакай виликамаз хабар гузва, агрометео ва вацIариз талукъ прогнозар туюкIурзава.

Ахтармишунрин нетижада Дагъустандин синоптики 12 сятинин ва 3 суткадин прогнозар гъазурзава.

■ **КIватIзавай кьван делилар гъиниз физива?**

- Вири дуьньяда делилрин анжах пуд центр ава: Обнинскда, Вашингтонда ва Мельбурнда. И пуд станцияди датIана делилар гъалзава, дегишарзава. Чна кIватIзавайбур Ростовдин ФГБУ-диз рекъе твазва. Абурун сайтдай - www.yug-meteo.donpac.ru - квез гъавадиз, гъа жергедай яз Дагъустандиз талукъ вири делилар жагъида.

■ **Чи телефонра ва приложенийра кьалурзавай делилар гъахълубур яз гъисабиз жедани?**

- Ваъ, ана авай делилар гъахълубур яз гъисабиз жедач, гъикл лагъайтла, ягъалмишвилер мукъвал мукъвал жезва. Месела, чи республика, гъуьлуьн патав ва дагълух чкада хъун себеб яз, гарарин регионрик акатзава. Амма анра и терефдиз фикир гузвач. Телефонра жезвай прогнозар алишверишдин кьуллугъри реклама хъиз эцигзавайбур я.

■ **Прогнозда гъавадин гъахъикни чимивал кьилди ва "гъисс ийизвай чимивал" кьилди кьалурун вуч лагъай чIал я?**

- И делил ламувилелай аслу я. Махачкъалада, адет яз, марфар авачир йикъара гъавадин ламувал 60-70 процентдиз барабар жезва. Гъум авайла - 95%. Им, гъелбетда, инсандин сагъламвал ва кьумбарвал патал хъсан делил туш. Месела, Москвадин 10 градус чимивал чи республикадин 0 градусдиз барабар я. Гъикл лагъайтла, ана ламувал 30-35 процентдинди я. Сибирда - мадни тѣмил, 20-25%. Виридалайни кьулай ламувал лагъайтла 40-55 процентдиз барабар я. Гъикъван ам виниз хъайитла, гъахъван нефес чIугваз четин я. Ва гъахъван гзаф мекивал гъиссда беденди.

■ **Мад гъихътин ахтармишунар ийизва куьне?**

- Элкъвена кьунвай тѣбиат ахтармишдайла чна гъавадин чиркинвилеиз, радиациядин дережадиз, углеводородар ва фторидар хъуниз фикир гузва. Чна вири и делилар Махачкъаладин администрациядив агакъарзава, амма эгер виле акъадай хътин дегишвилер аватла, Гьукуматдиз ва МЧС-диз хабар гузва.

Махачкъалада гъава чиркин хъунин асул себеб транспортдин такъатрин газдик квай зиянлу шейэр я. Гъа са вахтунда, чахъ бес къадар паркар, тарар авач. И жигъетдай чун СКФО-да виридалайни чIуру гъалда авай регионрик акатзава.

■ **Сад-къве гъафте вилик куьмаз гузвай прогнозар гъахъикъатда гъахълубур жезвани?**

- Виридалайни дуьзбур, гъелбетда, 2-3 суткадинбур я, амма яргъал вахтунинбурни 90 процент ва мадни гзаф дуьшуьшра гъахълубур жезва. Алай аямдин электронный техникади чаз гъахътин мукинвал гузва. Идалайни гъейри, чи синоптикриз "гъавадин гъисабунар" жезмай кьван дуьздаказ ийидай формулар, къайдаяр чизва.

■ **Эхиримжи йисара Каспий гъуьл кьуллугъди фин себеб яз агъалийрик кьалабулукъ акатнава. Яд вучиз тѣмил жезва? Белки, бязи пешекарри гиманзавайвал, ам Аралдин гъуьлуьхъди хъфизватла?**

- Виликдай Аралдин гъуьлуьн яд Каспийдиз атана лугъудай фикир авайди тир, гуя и гъуьлерихъ чилин деринрай тир алакъа ава. Эхъ, а гъуьл Каспийдилай къахъанда ава, амма, гъахъикъатда, Аралдин гъуьл кьурунин себеб масад я: а мулкара гегъенш майданра памбаг цазвай. Идалайни гъейри, Къаракъумдин къанал эцигайла, са къадар яд Каспий гъуьлуьхъ элкъурна.

■ **Яни Каспий гъуьлуьн къисмет кьурай Аралдин гъуьлуьн хътинди хъун мумкин тушни?**

- Каспий гъуьлел кьиле физвай гъерекатар тѣбибур я, ина кьалабулукъ акатунихъ себеб авач. 2012-йисалай Каспий гъуьлуьн дережа тахминан 80 сантиметрдин аватнава, бязи чкайра, месела кеферпата - мадни гзаф. Мисал яз, къазахри эхиримжи йисара гъуьл чпин патай тахминан 200 метрдин кьуллукъ фенва лугъуз арза-ферзе ийизвай. Ана гъуьлуьн кьерех кьерида я - са метридилай дерин тушиз. Идалайни гъейри, гъуьлуьз къевзвай цин къадарни тѣмил хъанва. Гъуьл 80 процентдив агакъна целди таъминарзавай Волга вацIа яд къадардилай тѣмил хъана им пуд йис я. Чи вацIарани яд бес жезвач. Месела, Самур вацIа авайди 6-7 кубометр яд я, гъа са вахтунда хъана кланзавай къадар 18-20 кубометрдиз барабар я. Дагълара живер, марфар авач. Ихътин гъалар эхиримжи 5 йисан вахтунда арадал атанва ва кьвердавай гъалар кьизгъин жезва.

Аралдин къисмет тикрар хъуникай, яни гъуьл кьурунин мумкинвилеикай рахайтла, им, зи фикирдалди, гъич мумкин кар туш. Пешекарри мумкинардач. Гъикл лагъайтла, гъеле гиламаз алимири, пешекарри Сибирдин вацIар Каспийдихъ элкъурунин месэла мукъвал-мукъвал къарагъарзава. Къазахстандини и проектдин тереф хуьзва.

■ **Белки, и кардин себеб дуьньядин тѣбиат гегъенш майданра чими хъунин месэладихъ галаз алакълу ятла?**

- Инани вири фикирар сад туш. Тѣбиат чими хъуникай рахайтла, къейд ийин, Дагъустанда и кар иллаки кватлуниз жеда. Исятда циклический гъерекат кьиле физва. Эгер виш йисан вахтуниз вил вегъейтла, - чими хъун авач, эгер агъзур йисаз килигайтла, дегишвилер акъазва. МуркIадин гъамбарар 30 процентдив агакъна цIразва. Месела, Чукоткадин Анадырь шегъерда вири кIвалер муркIада акIурнавай дестекрал эцигнавайбур я. Ана гъавадин чимивал гатуз 20-22 градусдилай виниз жезвайди тушир, амма алатай йисуз 30 градусдив агакъна. Нетижда вири кIвалер патяхъ хъана. Амма муькуь патяхъай килигайтла, Россия патал им хийирлу кар я - кеферпатан гъуьлуьн рехъ ачух жеда.

■ **Амма эгер акI давам хъайитла, чи чкайра зурба кьурагъвилер хъун мумкин тушни?**

- Эхъ, гъагI я. Гъавилай тамар хвена кланда. Тамар хъайила, булахарни жеда, чилни кьумлухдиз эл-

къведач. Иллаки чи республикада и месэла хъиз акъазнава - республикадин кеферпата хуьруьн майишатдин чилер кьумлухриз элкъуьнин кьурхулукъ аваз гзаф йисар я...

■ **АкI ятла, надир Самур там кьурун тавун патал чиликай яд хкуддай ихтияр тагузвай хуьруьн-вийрин гъавурда акъун тавун дуьз яни?**

- Зи фикирдалди, инсанри чилин деринда авай ятар хкуддай ихтияр тагун дуьз туш, гъикл лагъайтла, Азербайжанди и яд хкудиз гзаф йисар я. Чнани, къейд ийин, абуру хкудзавай цин къадардиз талукъ делилар датIана истемиззава ва абуру агакъарни ийизва.

■ **А делилар гъахъикъибур я лугъуз жедани?**

- Гъелбетда, чна спутникдай гуьзчивалзава эхир. Ана алцурардай мумкинвал авайди туш - вири якъиндаказ акъазва. Къепир-Къазмайрин плотинадални чи пешекарри суткадин кьилляй-кьилиз цел гуьзчивалзава. ВацIа авай ядни гъагI я, яни, исятда виликдай хъиз туш.

■ **Чилин деринра авай гъавиздин яд тѣмил хъайитла, чилин винел алай экосистемадиз зурба зарар хъун мумкин тушни бес?**

- Кар ана ава хъи, и гъавиз чилин лап деринда ва ядни ана лап гзаф ава, гъаниз килигна, инсанри хкудзавай къадар виле акъадайди туш. Амма, гел галачиз, гъелбетда, са шейни жезвайди туш. 150 йис кьван алатайла гъалар четинбур хъун мумкин я, амма исятда ахътин хаталувал авач.

■ **ЯтIани, сергъятдин патав гвай Билбил-Къазмайрин, Тагъирхуьруьн-Къазмайрин буругърин ятар эхиримжи йисара чиркин хъанва, агъалияр четин гъалда гъатнава...**

- Мумкин я, ана Азербайжандин патай, сергъят тирвал, гъевчи кьуюяр гзаф хъанва ва абуру таъсирнава. Цихъ галаз алакълу месэла хъиди ва кьил-кьилеллаз гъална кланзавайди я, гъелбетда.

■ **Махачкъаладин "Ак-Гель" вире гзаф къадарра аваз балугъар кьинин себеб вуч я, куь фикирдалди?**

- Вир элкъвена эцигнавай кIвалери кунва, талукъ яз, кьиле тухузвай эцигунрин кIвалахри экосистемадиз таъсирзава. Идалайни гъейри, эгер виликдай вириз шегъердин къаналдай михи яд къевзвайтла, гила и рекъер агалнава, яд къведай чка амач. Гъаниз килигна, ана, гъайиф хъи, пашман гъалар арадал атанва.

■ **Гидрометцентрадин кьуллугъчийрикай вуч лугъуз жеда?**

- Гидрометеокьуллугъда виниз тир дережадин чирвилер авай, хъанвай рекъиз вафалу пешекарри кIвалахзава. Цехи пай чи кьуллугъчийри Россиядин Антарктический экспедициядик кваз зегъмет чIугуна ва и кар давамни ийизва, акьалтIай четин шартIара авай "Сулак-Высокогорная" станциядал, "Тюлений" островдал суткайралди вахта кьиле тухузва. Абуру гъаикни Сочидин Олимпиададиз гидрометеорологиядин рекъай кьуллугъна.

■ **Маналу суьгъбетдай сагърай!**

Жасмина САИДОВА

Хуьруьн майишатдин илимрин доктор, профессор, Дагъустан Республикадин илимдин лайихлу деятель, Дагъустан Республикадин Государстводин премиядин сагъиб... Са шакни алач, алимдин и агалкьунар ада гзаф йисара члугур гьакъисагъ зегьметдин, къастунал кьеви хьунин, экуь мураддихъ ялуни рекъелай элячл тавунин нетижа я. Илимдин куклушрихъди тир адан рехъ къулайди тир лугъуз жедач, гьикл хьи, ада и рекъе паталай тир куьмекрик ваъ, анжах вичин алакьунрик, чирвилерик, зегьметдал рикл хьуник умуд кутунвай. Къе чавай дамадидви къейд ийиз жеда - адан уьмуьр инсан гьикл яшамаш хьун ва гьикл жуван халкъдиз менфят гьун лазим ятла, гьа карда чешне я.

ЗАГЬИРОВ Надир Гейбетулаевич 1960-йисан 29-апрелдиз Мегьарамдхуьруьн райондин Чахчах-Къазмайрин хуьре дидедиз хьана. 1983-йисуз ада Дагъустандин государстводин хуьруьн майишатдин институт акьалтларна, емишар, май-ваяр ва уьзуьмар гьасилунин рекъай пешекарвал къачуна. Идалай къулухъ 7 йисан вахтунда Н.Загьирова республикадин жуьреба-жуьре майишатра зегьметдин тежриба кьватлна. Сифтедай ада Мегьарамдхуьруьн райондин хуьруьн майишатдин управленида, гуьгьуьнлай ВЛКСМдин РК-да, "Муктадирский" совхоздин ва "Тагиркентский" агрофирмадин кьилин аг-

жуьредин ичин тарариз яд гуни кьайда ва миянардай шейэрин къадар" темадай кандидатвилдин диссертация хвена. Къве йисалай адакай докторвилдин диссертация тамамарун патал ДНИИСХ-дин соискатель хьана ва 1998-йисуз Вирироссиядин багьманчивилин ва питомникар тешкилунин рекъай селекционно-технологический институтда (Москва шегьер) Н.Загьирова "Дагъустанда емишрин культура-яр ва ципицар адаптивный жуьреда битмишарунин карда биологиядин ва экологиядин бинеяр" темадай докторвилдин диссертацияни хвена.

Экуь мураддин рехъ

роном яз, КПСС-дин райондин комитетда, Дагъустандин НИИСХ-дин ва "Агро-экопроект" НИИ-дин "Емишар ва къелемар" НПС-дин директордин илимдин рекъай заместителвиле, Мегьарамдхуьруьн райондин хуьруьн майишатдин управлендин начальникдин заместителвиле, "Победа" колхоздин председателвиле, Дербентдин коньякар акъудзавай комбинатдин кьилин агрономвиле кьвалахна.

2001-йисалай Надир Гейбетулаевича пешедай зегьметдин рехъ хайи институтда давамарна. Ик, 2001-йисалай ада емишчивилинни ботаникадин кафедрадин профессор яз кьвалахна, 2002-йисалай башламишна клуьд йисан вахтунда гьа и кафедрадин заведишвал авуна. 2012-2017-йисара Надир Загьирова "Дагъустандин хуьруьн майишатдин рекъай илимдинни ахтармишунардай Ф.Г.Кисриеван тварунихъ галай институт" ФБГНУ-дин директордин везифаяр тамамарна. Гуьгьуьнлай са йисуз адакай "Вирироссиядин цуькчивилин ва субтропикрин набататрин илимдинни ахтармишунрин институт" ФБГНУ-да отделдин кьилин илимдин къуллугъчи хьана. Эхиримжи йисара Надир Гейбетулаевича РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерствода уьзуьмчивал виликди тухунин ва ципицарин питомникрин кьвалахдиз талукъ отделдин начальнигдин къуллугъдал зегьмет члугъава.

Уьмуьрди къисметдиз гъайи вири и идарайра, майишатра Надир Загьирова вич неинки виниз тир чирвилер ва алакьунар авай пешекар, гьаклни лап хьсан кьилихдин, инсанрив хьуьтуьлдаказ эгечдай, дердиникай хабар къадай инсан яз кьалурна. Гьина ада кьвалахнатлани, гьихьтин шартлара хьанатлани, амадагри чпин юлдаш анжах чими келимайралди риклел хкизва. Адахъ еке коллективрихъ галаз кьвалах гуьнгьуьна тваз жедай педагогвилер ерияр ава.

Къейдна кланда хьи, кьвалахдин рекъай везифаяр тамамарунихъ галаз сад хьиз, Надир Гейбетулаевича илимдин рекъай ахтармишунарни вини дережадихъ ялзавай. 1992-йисуз Н.Загьирова Дагъустандин НИИСХ-да аспирантура акьалтларайдалай къулухъ "Дагъустандин кьиблепатан дуьзендал алай подзонадин къалин багълара куьруь хилер галаз экъечдай

Гьа ик, Надир Загьировакай багьманчивилин, уьзуьмчивилин, экономикадин ва емишар гьасилунин хилера машгур алим хьана. Ам уьзуьмчивилин ва чехирчивилин международный академиядин гьакъикъи член яз хкяна, Украинадин аграрный илимрин академияди 2004-йисуз "Илимдинни ахтармишунрин рекъай цийи шейэр" номинациядай адаз Г.Г.Валуькодин тварунихъ галай чехирчивилин рекъай гузвай II премиядин сагъиб я лагъай диплом гана.

Агропромышленный комплекс патал гзаф йисара пешекарар гъазурунай адаз 2007-йисуз РФ-дин АПК-дин работникрин Профсоюздин ЦК-дин Гуььрметдин грамота гана. 2009-йисуз Н.Загьиров экологиядин ва уьмуьрдин хатасузвили рекъай международный илимрин академияди гьакъикъи член яз хкяна, къве йисалай адакай Дагъустан Республикадин Милли илимрин академиядин академик хьана.

2012-йисуз Сочида Дуствилдин Тарциз риклел аламукъдай тлур гунай. Надир Гейбетулаевичаз "Дуствилдин багьманчи" лагъай гуььрметдин тварни ганва, гьа и йисуз ам Вирироссиядин общественный "Россиядин илимдиз куьмек гуни рекъай ассоциация" тешкилатдин член яз хкяна. Гуьгьуьнлай Россиядин тебии илимрин академиядин (РАЕН) гьакъикъи член хьана, гьаклни В.В.Докучаеван тварунихъ галай накъв ахтармишдайбурун Обществодин Дагъустандин отделенидик экечина. Алатай йисуз Надир Гейбетулаевич Вирироссиядин адетдинбур тушир ва кьитдиз гьалтзавай набататрин Академиядин гьакъикъи член яз хкяна.

Надир Загьиров РД-дин Гьукуматдин Председателдин патав гвай экспертно-аналитический советдин, РД-дин МСХ-дин Общественный советдин ва илимдинни технический советдин член я, гьаклни ам РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министерстводин коллегиядин составдик ква. 2012-2017-йисара Надир Гейбетулаевичакай гьаклни Дагъустан Республикадин Кьилин патав гвай кар алай проектириз ва дурумлудаказ виликди финиз талукъ Советдин член хьана. РД-дин Агъсакълрин советдин президиумдин тапшуругъдин сергьятра аваз, Н.Загьирова сифте сеферда яз "Дагъустан Республикада чилин, чилерин хусуи-

ятчивилин ва чилер ишлемишунин гьакьиндай (чилерин месэла гьялунин ва чилер ишлемишунин Дагъустандин модель)" ктаб гъазурна. Къейд ийин, ктаб туьклуьрдайла алимди 30-далай артух министерствойрин, комитетрин, идарайрин, къуллугърин ва вузрин материалар мукьуфдивди ахтармишна.

Н.Гь.Загьирова илимдин кадрияр гъазуруни карда активнидаказ иштиракзава, ада пешекарламишнавай илимдин школа ачухнава. Надир Гейбетулаевича илимдин рекъай меслятар ва регьбервал гуни нетижада кандидатвилдин 17 ва докторвилдин 2 диссертация хвенва, адан гьилик аспирантри вердишвилер къачузва. Ам Дагъустандин государстводин аграрный университетдин кандидатвилдин ва докторвилдин диссертацияр хуьнин рекъай советдин член, "Багьманчивал" рекъай лагъайтла, ГАК-дин председатель я.

Н.Гь.Загьирован педагогвилер кьвалах Дагъустандин государстводин технический университетдани давам жезва, ина "Недай суьрсетдин производствояр ва товароведение" кафедрадин бинедаллаз (Дагъустандин НИИСХ-да тешкилнава) ада "Недай суьрсетдин хаммалдин анатомия" темадай лекцияр кьелзава.

Профессор Н.Загьирова 30 йисан вахтунда биологиядин, экологиядин, экономикадин, Дагъустанда емишарни мереяр, субтропикрин культураяр ва ципицар гьасилунин технологияриз талукъарнавай илимдин рекъай нетижалу ахтармишунар гзаф тухвана. Ам илимдин 638 кьвалахдин автор ва я соавтор (10 монография-

дин) я, абурукай 21 кьвалах чирвилер гуни методикадиз талукъбур я, 35 - производство кьиле тухун патал меслятар, 528 - илимдин макъалаяр, гьа жергедай яз ВАК-ди меслят кьалурзавай изданийра чапнавайбур. Н.Загьировахъ вичи туьклуьрнавай шейэрин 44 патент ава.

Россиядин илимдин делилар кьватлнавай электронный зурба библиотекада - eLIBRARY.RU - алимдин 205 макъала чапнава, 602 сеферда абурай цитатаяр ишлемишнава.

Дагъустан Республикада уьзуьмчивал дурумлудаказ кьиле тухунин ва базарда гуььжетиз жедай чехирарни коньякар акъудунин рекъе илимдинни прикладной ва технологический бинеяр туьклуьруни ва ишлемишунин карда лайихлувилерай профессор Н.Гь.Загьироваз тебии илимрин хилляй Государстводин премия ганва. Алимди Дагъустан Республикада кьиблепатан емишрин ва субтропикрин культураяр гьасилунин рекъе геьеншдаказ ахтармишунар тухузва. Гьаклни республикада уьзуьмчивилин хиле бегьерлувал хкажунин, Дагъустандин чилер ва агроэкологический ресурсар менфятлудаказ ишлемишунин рекъе меслятар гузва.

Дагъустандин илим вилик тухун патал зурба кьвалах кьиле тухвай алимдин зегьметар государстводин шабагьралдини кьейднава. Абурукай эхиримжибурун тварар кьан: республикадин аграрно-промышленный комплекс патал пешекар кадрияр гъазурунай РД-дин Халкъдин Собранидин патай Гуььрметдин грамота, зегьметда хьанвай агалкьунрай РД-дин Гьукуматдин Гуььрметдин грамота, гзаф йисарин гьакъисагъ зегьметдай ва хуьруьн майишатдин илим виликди тухунай Россиядин илимдин академиядин Гуььрметдин грамота. Амма виридалайни багъа пишкеш адан хизан я: Надир Гейбетулаевич 3 веледдин буба ва 9 хтлудин члехи буба я.

Мукьвал тир йикъара Надир Гейбетулаевич Загьирован 60 йис тамам жезва. Чаз багьманчивилин, уьзуьмчивилин, экономикадин ва емишар гьасилунин хилера машгур алимдиз хайи югъ мубаркиз ва гьам уьмуьрдин, гьамни яратмишунрин рехъ яргьалди ва нурлуди хьунин гьакьиндай алхилшар ийиз кланзава.

Къайгьударвал ийизва

Амина МУСЛИМОВА

Дагъустандин тамухъанри Самурдин там санитариядин ва цаярикай хуьнин серенжемар къабулиз башламишнава, хабар гузва РД-дин тамарин майишатрин рекъай Комитетди.

"Самурдин там Россиядин Федерациядин мулкунал дегъ девиррилай аламай эхиримжи тамарикай сад я. Надир там гьар жуьреди балугъар тебии гьалара туьретмиш жезвай, чими уьлквейриз физ-хквезвай къушари мукар кутазвай чка я, им гьаклни са жерге вагъши гьайванрин макан я лагъайтла жеда. Гьаниз килигна, тамухъанрин кьилин фикир санитариядин ва цаярикай хуьнин месэлайрал, гьаклни тамун майишатдин кьвалахрал желбнава", - кьейдзава идарадин пресс-къуллугъдин векилди. Адан гафараaldi, Самурдин тама гьар йисуз цаяр кьур цлудралди чкаяр малум жезва, и кардин асул себеб, гьелбетда, инсанрин гьерекатар ва жавабдарсузвал я.

"Ял ягъун патал тамуз атай вахтара инсанри чпи ягъай цаяр туьхуьр хъийизвач ва, эгер вахтунда къайгуь члугун тавуртла, вири там цлу кьун мумкин я. И кардин вилик пад кьун патал тамун майишатдин къуллугъчийри чпин участокрал датлана гуьзчивалзава", - лугъузва ада.

Самурдин там - им сармашух хьтин набататар экъечзавай юкьван гьалдин субтропикрин надир там я. Ина агъзурралди жуьреба-жуьре набататар экъечзава, абурукай бязибур РФ-дин Яру ктабда гьатнава. Тама юкьван тар авай жуьредин 450 жинс ва юкьван тар авачир жуьредин цлуд агъзурралди гьайванар гьалтзава. Ина кьитдиз гьалтзавай ва тебиатдай михъиз квахьунин сергьятдив агакьнавай 51 жуьре къушари мукар кутунва.

Тамун мулкар Россиядин ва Азербайжандин кеферпатан чилерал, Каспий гуььлуьн кьерехда экли хьанва. Россияда Самурдин там Дагъустандин кьиблединни рагъэкъечдай пата ава ва Самурдин государстводин тебиатдин заказникдик акатзава. Санлай къачурла, адан майданди 11 200 гектар тешкилзава. Тамун сергьятра 7 хуьр ва пограничникрин 3 застава ава. Азербайжанда лагъайтла, тамун мулкар Самур-Ялама Милли паркуник акатзава. Ана адан майдан 11 772 гектардиз барабар я ва гьич тахьайтла 9-10 хуьр ава.

РД-дин тамарин майишатрин рекъай Комитетди гьаклни хабар гузвайвал, алай йисан сифте кьилелай башламишна, "Экология" проектдин сергьятра аваз, Дагъустандин тамара 300 агъурдалай гзаф тарар канва.

Хабар гузвайвал, и йис патал, "Экология" проектдин сергьятра аваз, федеральный бюджетдай куьмекдин такьатар чара авун фикирда кьунва. Абурукай 3,5 миллион манат - тумар гъазурун патал, 5,1 миллион манат - тамун майишат патал лазим техникани тадаракар маса къачун патал ва икл мад.

Дагъустан тамар тлимил авай чка тирди фикирда кьуна, республикадин тамухъанри атлай чкайра майишат патал кьиметлу жуьрейрин тарар вахт-вахтунда хцуниз еке фикир гузва.

Алай йисан 20-апрелдин делилралди, там гуьнгьуьна хтунин кьвалахар 102 гектарда тамамарнава. Гьа са вахтунда тамуз хас жуьредин тарарин 300 агъзур кьелем канва.

Дагъустандин мулкунин анжах 7,2 процент чилер тамари кьунва.

Кытвал жедач

Рагнеда РАМАЛДАНОВА

Эхиримжи са шумуд юкьуз редакция-диз шекердин диабет авай ксари чпив пулсуз дарманар (инсулин, тест-полоскаяр ва рапар) агакьзавач лугъуз наразивал къалурзавай, месэладай кыл акьудун тIалабзавай зенгер авунвай.

РД-дин здравоохраненидин министерстводай чаз хабар гайивал, кьенин юкьуз дарманар гьар са азарлудаг агакьун патал кьайгъу чIугунва. Чир хьайивал, алай вахтунда республикада инсулиндин патахъай кытвал авач. Дагъустанда, гьакIни санлай вири дуьньяда арадал атанвай чIуру гьалар себеб яз,

винидихъ тIвар кьунвай азарлуяр патал тест-полоскаяр, рапар маса кьачунин кIвалах са тIмил кIеве гьатнати, кьенин юкьуз и месэла гьялнава. Мукьвара республикадиз тест-полоскаяр ва рапар агакьда. Новорапид дармандикай лагьайтIа, ам патал кьиле тухун лазим тир аукцион гьилляй акьатнавай. Чна виликдайни хабар гайивал, республикадин здравоохранениди гьар са дарман конкурсдин ва аукциондин бинедаллаз (виридалайни “ужуз кьиметдай”) маса кьачун лазим я. ИкI, РФ-да тайинарнавай законрал асаслу яз, аукцион кьиле тухун патал 1,5 варз вахт лазим кьевезва. Гила лагьайтIа, вири серенжемар кьабулнава, мукьвал йикъара лазим дарманар Дагъустандиз агакьда.

Къайгъударвилелди эгечIзавайбур сагърай!

“Лезги газетдиз” Дагъустандин здравоохраненидин министерстводин пресс-къуллугъди хабар гайивал, и йикъара Махачкъала шегьердин клинический больницадиз ва садакай масадак акатдай азаррин центрадиз алай вахтунда вири дуьньядик секинсузвал кутунвай коронавирсудихъ галаз женг чIугун яз, чи халкъдин машгъур хва Сулейман Керимова медицинадин тадаракар (анализаторар, тепловизорар ва икI мад), дарманар ва сагъар хъувунин карда герек кьведай хейлин маса затIар маса кьачуна агакьарнава.

РикIел хкин: сифтени-сифте сенаторди Дербентдив куьмек агакьарун патал пар ялдай са шумуд машинда аваз медикаментар ва лазим тадаракар аниз рекъе тунай. Санлай кьачурла, и тIугьвалдихъ галаз женг чIугун патал С.Керимова 1,5 миллиард манат-дилай виниз пулдин такьатар чара авунва.

Кьени крарик агьвал авай маса ксарини чпин пай кутазва. ИкI, “Лекарь старый” клиникадин учредитель, меценат Мегьамед Ибрагьимовани Махачкъала шегьердин клинический больницадиз искусственный кьайдада жигеррин кIвалах кьайдадик кутазвай (ИВЛ)

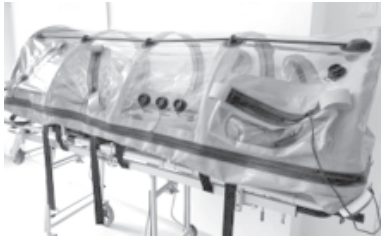
цIийи 4 аппарат багьишна. Мергьяматлувилин и серенжемда Махачкъаладин Советский райондин администрациядин векилрини иштиракна.

- Четин вахтунда куьмек гун абурлу кIвалах я. Гьаниз килигна, чна цIийи 4 аппарат маса кьачун патал такьатар жагъурна. Инанмиш я, абуру сагъламвал хуьнин карда екез куьмекда, - лугъзва М.Ибрагьимова.

Дагъустандин здравоохраненидин министр Жамалудин Джагьиибрагьимова алай четин вахтунда куьмекдин гьил яргьи ийизвай, жуван ватандашрин сагъламвилин кьаравулда акъвазнавай гьар са касдиз сагърай лугъзва.

- ИкI, меркездин клинический больницада искусственный кьайдада жигеррин кIвалах кьайдадик кутадай 40 аппарат авай, гила мад 4-дан артух хъхьанва. Ида мадни гзаф ксарин уьмуьр хуьз, сагъламвал гуьнгьуна ху-таз куьмекда. Кьенин четин аямда, неинки чи республикада, гьакIни вири уьлкведа, дуьньяда эпидемиологиядин чIуру гьалар арадал атанвайла, здравоохраненидиз куьмек гун важиблу кар я. Хъсан крарик кыл кутун, кIеве авай-даз куьмек гун дагъвийри вири девирра баркалла кьведай кар яз гьисабайди я, умудлу я, кьенлай кьулухъни гьакI амукьда, - лугъзва министрди.

ТIугьвалдихъ галаз женгина

ри, центрадин палатайра ва дегълизра гьавадин дезинфекция кьиле тухун патал иниз алай аямдин аппаратар ва гьаятра (патарив гвай амай чкайрани) и жуьреда мишывал авун патал техника маса кьучунва, абурукай менфят кьачуз эгечIнава.

РикIел хкин: мартдин эхирра садакай масадак акатдай азаррин центрадиз ИВЛ-дин цIийи 8 аппарат маса кьачунай. Планрик мадни 50 маса кьачун ква. Абурал алава яз, уьлкведин резервдин фондунин такьатрай - 171 аппарат.

Духтурди меслятзава

Карина АЛИМЕТОВА, эндокринолог, диетолог, кьилин категориядин духтур, медицинадин илимрин кандидат

Чун элкьвена кьунвай тIебиатда йод бес тахьуни агъадихъ къалурнавай чIуру гьалар арадал гьун мумкин я: зоб, зигиндиз ва акьулдиз зайиф хьун, япарал залан ва вилер чапрас хьун, чIехи хьуниз кьецI гудай маса татугайвилер, азарар акатун ва гьатта таза аялар кьинни. Щитовидный железадин азарар акатайла жуьреба-жуьре лишанар хьун мумкин я: яхун ва я куьк хьун, хам кьурун ва я гьекьеда гзаф хьун, рикIи фад-фад кIвалахун, бедендин зайифвал, фад галат хьун, да-тIана ксуз клан хьун, туьтер чуькьведайди хьиз хьун, даклун акатун, хъел атун, гуьгьуьл мукьвал-мукьвал дегIш хьун ва икI мад. Эгер квехъ и лишанар аватIа, яргьал тевгьена эндокринологдин патав фин лазим я.

Сир туш, Дагъустан Республика йод кьит регионрик акатзава. Чи мулкара накьвадик ва цик и важиблу микроэлемент лап тIмил ква. Идалайни гьейри, республикадин агъалийри балугъ ва гуьле битмиш жезвай маса затIарни тIмил ишлемишзава. Йод кьит хьун кIвачел залан тир ва аялдиз нек гузвай дишегъ-

лияр, аялар ва жаванар патал иллаки хаталу я. Цивилизация авай чIехи пай уьлквейра йод-дин кьитвилин месэла и микроэлемент кьелез вегьиналди гьялнава. ГьикI хьи, и продукт ужузди, агъалийрин вири кьатариди датIана ишлемишзавайди я. Советрин Союздин девирда “О всеобщем йодировании соли” закон кьуватда авай. Йод кьит хьунин месэладин вилик пад “вилериз такваз”, яни гьич и кардикай абуруз чпиз хабарни авачиз кьазвай.

Кьенин юкьуз туьквенра кьве жуьредин кьел ава: адетдин (поваренная, адакай са хийирни авач) ва йод кьайди (хийирлуди). Гьавилляй агъалийриз йод кьит хьуни бедендиз зарар гузвайди чир хьана кланда. Эндокринологри гьаниз килигна виридаз йод квай кьел ишлемишун меслятзава.

Мадни. Эгер квез куь аял акьуллуди ва сагъламди яз хана, чIехи хьана кланзавайтIа, кIвачел залан жедалди вилик эндокринологдин патав фин, лазим анализар ва маса ахтармишунар кьиле тухун хъсан я.

Республикадин диагностикадин центрада, эндокринологиядин отделенияда, чпи уьлкведин центральный шегьерра ва адалай кьецени чирвилер кьачунвай, тежриба хкажнавай пешекарри куьн пулсуздаказ кьабулда. Куь сагъламвал куь гьиле ава.

Вирида аферин лугъузва!

А.РАМАЗАНОВ, Зегьметдин ветеран, Хив райондин Цналрин хуьр

Дуьньядин винел инсандиз сифте нубатда кланзавайди сагъвал я. Ам виридалайни чIехи, багъа, гьич са куьнивни гекьигиз тежедай девлет тирди виридаз чида. Сагъвал авачирла, гьич са затIунини дад гудач.

Гьайиф хьи, гзаф вахтара жуьреба-жуьре тIалри инсанриз чеб алай чка къалурда. Сагъламвал хуьнин кьаравулда акъвазнавай, чпи гьакьисагъвилелди зегьмет чIугвазвай духтурар, медсестраяр, фельдшерар чахъ вишералди ава. Абурун чирвилери, ширин мецери инсанриз сагъвал багъиш хьийизва.

Кьенин чи суьгьбетни ахьтинбурукай сад тир Рустамханов Рамазанакай я. 2010-йисуз Хив райондин Цналрин юкьван школа акьалтIарай Рамазан медучилищедик экечIун патал Дербентдиз фена. Лап хъсандиз гьазур хьанвай гада-дикай студент хьана. Адаз духтурвилин пеше лап гьвечи классра амаз кланзавай. “Зи гележгдин пеше” темадай сочинение гайилани, ада духтурвилин пеше хьядай. Студент гьасятда кIелунин яцIа гьатна. Лекцийриз яб гун, хъсандиз кIелун, тежрибадин тарсарани амай студентриз чешне хьун вири йисара давам хьана. 2015-йисуз ам хайи хуьруьз кIвалахиз хтана...

Са куьру вахтунда жегьилдилай вичин намуслу ва гьакьисагъ зегьметдалди агъалийрин, азарлуярин патай аферин ва баркалла кьазанмишиз алакьна. Адан гьиликай себеб-дарман хьайи са шумуд цIудралди ксари адаз алхишзава. Зун “Лезги газетдин” штатдик ква-

“АЙБОЛИТ”

Чир хьун хъсан я

“Айболит” газетдай.

Гьазурайди - Надият ВЕЛИЕВА

- **Вирт хуькуьрнавай** дарчинар яш хьанвай инсанар патал гзаф хийирлу я: бедендиз кьуват гьиди, рикI мягкемарда, нефес хъсанарда.
- **Эгер инсан** 15 декьикьада шехьайтIа, йисан кьене бедендал акьалтнавай заланвал алатда.
- **Яшар хьанвай** инсанар патал хурмадин кьурурнавай пешерин чай гзаф хийирлу я.
- **Гьар юкьуз** са истиканда авай помидоррин миже ишлемишайтIа, иви кьери ва гьакIни инсульт хьунин хаталувал тIмил жеда.
- **Метел кIвалакIра** яд акъвазнавайла, келемдин пешинивай кьелечIдиз вирт гуьцIна, метел эцигна, кутIунда. Пеш кьурадалди тада. Ихьтин процедуради хъсан нетижа гуда.

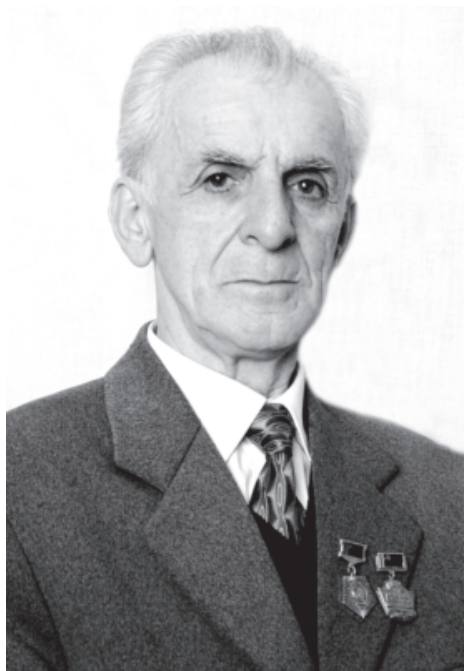
- **Нефесдин органрин** азарар (бронхит) авайла, са истиканда авай некIедиз куьлуьз куьткуннавай чичек вегьена, 15 декьикьада хуькуьриз-хуькуьриз, ргада. Ахпа ам чимиз-маз са йикъан вахтунда тIмил-тIмил хъвада. Ихьтин процедура 2-3 юкьуз кьиле тухвайтIа, уьгьуьдин гелни амукьдач.

- **Яргьал вахтунда** дамарра ивидин гьерека кьайдадик хьун патал агъадихъ галай рецептдикай менфят кьачуда.

Катулдиз хуьрекдин 5 тIуруна авай нарат тарцин пешер, хуьрекдин 2 тIуруна авай жикIияр ва гьакьванни чичекдин хуьуьрушар вегьена, винелай са литр кьайи яд илична, зайиф цIал эцигна, 10 декьикьада ргана, са тIмил вахтунда тада. Ахпа ам куьзна, дуьм-дуьз са литр хьун патал са тIмил яд хьияда. Гьалима са шумуд паюниз пайна, 2 йикъан вахтунда хъвада. Куьтягъ хьайила, ам цIийи кьилелай гьазур хьийида. Курс 4 варз я. Сагъламвал патал хийир хьанвайди са гьафтедилай гьиссда. Мадни ихьтин гьалимади ратар, чIулав лекъ михьи ийида ва бедендик квай артухан ядни хкудуниз куьмекда.

Лацу лифери лув гурай кьилел...

САЖИДИН

Эхирдин кьилиз

Члугуна са касди зегьметар пара,
Цуьквер гьиз, емишар гьизвачир тара.
Эхирки, эх тежез атана члалал:
Дугъри яз, кисна фу, нез жедач гьалал.

Пад хуьдай, гьил кьадай ксар герек я,
Пад хуьдайда галайла, кицни зирек я.
Иситла яз кьалаз, вич качкачи хапла,
Ван твада зурнедин халкьарин япа.

Зурба тир багьманчи яз акьудна твар,
Майдандиз акьудна бегьемсуз затлар.
Мичурин авуна багьманчидикай,
Члехи туп авуна тапанчидикай.

Гила ам садавни рахазни амач,
Виликан зегьметар члугвазни кламач.
Аллагъни са касни туш адан патав,
Акатна, кьекъвезва дамахни папав...

Я эвел - я эхир, лагъайвал сада,
Хажалат авункай авач клус файда.
Куьмекчи хьайила герек тир члавуз,
Рухни кваз пайдах хьиз, хкажда цавуз.

Яраб, балаяр

Цаварал акьалтиз члулав тир цифер,
Заз лув гуз аквазмач, кьери я лифер.
Ракъини вилик хьиз гун хьийзмач экв,
Члехи тир цавара, вич я лугъуз тек.
Къенин югъ кье хьана, пака жеда гьикл,
Хура зи кьалдик ква, квехъ, балаяр, рикл.
Дидейрин риклерай физва хиялар,
Шад ятла куь гьалар, яраб, балаяр?

Варз алай ийферин ахвар ширин я,
Дидейрин хажалат, гьуьл хьиз дерин я.
Яраб куь гележег шадди жедатла?
Бахтавар бахтунив садди жедатла?
Квез недай, квез хъвадай затлар аватла?
Виридаз жедай кьван кьадар аватла?
Дидейрин риклерай физва хиялар,
Шад ятла куь гьалар, яраб, балаяр?

Ислягьвал, азадвал - шадвилин сувар я,
Дидейрин, бубайрин кьведан лувар я.
Дяведин цаяркай кламай кьван гагъди,
Хуьрай куьн, балаяр, Сад тир Аллагъди.
Куьн чи кье вилинни нур я бахтунин,
Цуьквер я, емишар гьидай вахтунин.
Дидейрин риклерай физва хиялар,
Шад ятла куь гьалар, яраб, балаяр?

Гъалибвилин суварик

Чаз, аялриз, ванер кьвезва сиверай,
Бубайри чун акьудналда клеверай.
Чи совет халкь авун патал пашманар,
Атаналдай, дяве ийиз, душманар.
Къарагъна чи халкь,
Ватан хуьн патал.
Къуна хьиз яракь,
Абур кьин патал.

Къуд йисалай артух хьана женгера,
Чи бубаяр гъалибвал гваз хтана.

Къейибурун тварар ама риклера,
Абур рикел хуьда чна датлана.
Чун гъа гъалибчийрин
Язва аялар.
Ватан хуьн ширин -
Я чи хиялар.

Ватан хвена, чаз ислягьвал гъайибур,
Виклегъвилел дуьнья авур алапат;
Чун гьелелиг язматлани гъвечиibur,
Хайи ватан хуьда чна салапат!
Ван чи манийрин
Хклиз цаварик,
Чун гъалибвилин
Физва суварик!

Хуьрерин рекьер

Гъар са хуьруьхъ шумудни са рехъ гала,
Хийир-шийир хъайи члавуз фин патал.
Гъар са рекъихъ вичиз хас тир гъахъ ава,
Ам гъамиша ишлемишиз хуьн патал.

Хуьруьн рекьер, пагъ, гьикьван зун кьекъвена,
Къар авайла, кьвачи кьвач кьван кьадайла.
Шумудра зун, хкведайла, элкъвена,
Рекъе перпитл хьана, марфар кьвадайла.

Куьруь рекьер, яргъи рекьер, рукадин,
Куьмек гана, дустар патав фидайла.
Атирдин хьиз, ни атайла накъвадин,
Юргъунвални квахъдай, сабур хуьдайла.

Гила кьирер цанватлани рекьера,
Регъятвални хьанватла са жуьреда:
Руквад рекьер амазма чи риклера,
Икл лагъайла, чи жегьилар хъуьреда.

Пуд версни зур, Къасумхуьрел клел ийиз,
Чна ракьер тлушур кьадар гъар йисуз.
Чавай хьанач кьисметдикай хъел ийиз,
Хьанач чавай клел тавуна, гьакл ксуз.

Къе хуьрерин рекьер хкиз риклерал,
Къадир чизва члугур кьадар зегьметдин.
Зун ашуьк я чи хуьрерин рекьерал,
Вири рекьер сагьибар я гьуьрметдин.

Пудкъанни цувад

Пудкъанни цувад йис Гъалибвилин,
Къейд ийин чна, чи сагьибвилин!
Гъалибвал кьачуз, кьейи кьванбурун
Тварар кьан Союз хвейи кьванбурун!

Игит шегъерар - тварар кьачурбур,
Къейи игитрин кьанар кьачурбур;
Душманрин хуруз феийи кьванбурун
Тварар хуьх Союз хвейи кьванбурун!

Далу пад мягъкем, кьудратлу Ватан,
Зегьметар члугур са шумуд кьатан!
Фронтриз куьмек гайи кьванбурун
Тварар хуьх Союз хвейи кьванбурун!

Пудкъанни цувад, виш йис хъайитлан,
Дуьньядин гьалар мад пис хъайитлан,
Чун аферинар гъайи кьванбурун
Несил я Союз хвейи кьванбурун!

ТИКРАР:

Пудкъанни цувад Гъалибвилин йис,
Гъазурбур я чун, чи Россия хуьз!
Ислягьвал патал дуьньядин винел,
Лацу лифери лув гурай кьилел!

Чун Аллагъди гайибур я

Къуд патахъди тамаш, вилер ахъайна,
Чуьллери, кьакъан вили цавариз.
Чун Аллагъди гайибур я, гайибур!
Лекеери хьиз лув гуз, гьилер ахъайна,
Галат тийиз, кьуват ганваз лувариз,
Жуван ери хвейибур я, хвейибур!

Вил экъуьра дегъ тарихдин чарара,
Гъар са хуьруьн тамаш куьгъне сурариз.
Чун и чилел хайибур я, хайибур!
Игитар хьиз, кьекъвез жуван члурара,
Тик дагъларин хкаж хьана гурариз,
Женгер члугваз, кьейибур я, кьейибур!

Эгер женнет клан ятла квез акуна,
Къве патазни тамаш вацлуз Самурдин.
Гъар са шикл цийибур я, цийибур!
Каспидилай, Къукъма дагъда акъуна,
Куьн булахриз тамаш себеб, абурдин,
Чешмейрай яд хъвайибур я, хъвайибур!

Берекатрин никлер гъар са техилдин,
Багълар - емиш, дагълар - гимиш,
Къизил тир.

Абур цавай кьвайибур я, кьвайибур!
Гъар са хуьр са тухум-тара сихилдин,
Риклер кьени, гьилералди кьезил тир,
Тумар вегъез, цайибур я, цайибур!

Мел-мехъеррин тамаш кьешенг адетриз,
Лезгинка къуьл, яб це лезги манийриз.
Аферинар гъайибур я, гъайибур!
Лезги намус чиди вири миллетриз.
Лезги рушар, ухшар авай гьуьруьриз,
Гъар садаз клан хъайибур я, хъайибур!

Гьисабналди акьалтл тийир девлетар,
Лекеьриз хьиз, ганвай кьуват лувариз.
Агалкъунар цийибур я, цийибур!
Клан хъайид туш чаз дявеяр, гьуьжетар,
Элкьуьриз клан я гъар са югъ сувариз,
Чи мурадар кьенибур я, кьенибур!

Уьмуьрдикай

Яргъи уьмуьр таклан кас ам вуьз ятла?
Яргъи уьмуьр кьисмет тахъун - гуьз ятла?
Садбур - аял, садбур - жегьил,

Къуьзубур,
Къиникьал чун, гьич садни туш разибур.

Сад Аллагъди гайи уьмуьр, вахт ава,
Бязибуруз кьисмет жедай бахт ава.
Амайбуру ийидани арзаяр?
Я тахъайтла, ийидани кьазаяр?

Тек сад ава, атун патав таклан тир,
Яшамишни жезвай цава кьакъан тир.
Азраил я, минетайдан ван текъвер,
Рекьидайдан клусни гъайиф чан текъвер.

Сад я адаз девлетлуяр, кесибар,
Рекъизвайбур, на лугъун, я цийибар.
Маса кьачуз жедайди туш рижветдихъ,
Вил галай кас туш, на гудай кьиметдихъ.

И рекьидай дуьньяда, хаз кефияр,
Галуькармир квехъ, тумавдин уьгуьяр.
Жез хъайитла, алахъ ийиз хъсанвал.
Инсанди хьиз, кьалур жуван инсанвал.

Чарабуруз хьиз, лугъузва жувазни,
Сажидин, и гафар талукъ я вазни.
Хъсан кьвалах алакьдачтла, авуна,
Писвал кьванни ийиз тахъуй гьич вуна.

Саядан птул

Балахалум

Стлал Саяд, дердер акур девирдин,
Клани касдихъ вил галамаз, пуч хьана.
Рикел хкун патал йикъар уьмуьрдин,
Лугъун за квез, эхирдин кьил вуч хьана.

Саяд кьена, гада вахан квалемаз,
Гъулана ам хвена вичин аял хьиз.
Алимегъамадаз фад, гьил-гьилемаз,
Свасни гъана, вичин риклин хиял хьиз.

Гъайиф хьи ам, стлалжемдин азардик,
Кечмиш хьана, велед кьванни такуна.
Аял хана, жегьил свас бедназардик
Къена, аял Пирмегъамед тек туна.

Пирмегъамед - хтул Стлал Саядан,
Халуд суса хвена - Бидиржагъана.
Къехуьн-къафун тахъун патал чарадан,
Рушахъ галаз хвена, хва я лагъана.

Дявед йисар фена четинвилера,
Далу пата эхна кашар мекеьрни.
Пирмегъамед, уьмур фена рекьера,
Жегьил тирла, авуна шад мехъерни.

Хъсан юлдаш, туьквей хизан, аялар,
Абурувни клелиз туна виридав.
Хъсанбур хъун патал вичин хиялар,
Веледринни кьадар хъурна иридав.

Эвленмишна аяларни хъсандиз,
Члехи дидед мурад кьилиз акъудна.
Са дарвални гун тавуна хизандиз,
Эхир кьилий чпин кьилер кьакъудна.

Къе зун, кьанни цлуд йисалай атайла,
Заз адан руш Балахалум акуна.
Стлал Саяд-Пери рикел хтайла,
Адан птул руш зи рикли члугуна.

Члехи Саяд-Перидиз вич ухшар тир,
Школада тарсар гузвай муаллим.
Вилерни кваз халис руьгъдин кьашар тир,
Чирвилериз лугъузвай са алим.

Цли Саядан вишни яхцлур йис тирла,
Зун шад хьана адан птул акуна.
Чна Саяд даим рикле хуьз тирла,
За члаларал адан суьрет члугуна.

Са югъ кьведа

Дидеди зун хана хуьруьн лап юквал,
Агъа Стлал хуьруь къуна кьужахда.
Кваликай заз хьана кьакъан

дагъдин квал,
Члехи ийиз, тваз кьепинин кьундахда.

Аял вахтар физ Барбийрин магъледа,
Къекъвена зун яр-емишдин багълара.
Уьмуьрдин кьел бес нез тежез гьеледа,
Хиялар зи кьекъвез хъанай дагълара.

Чирвилерни кьачуна за тербия,
Чи Сулейман хайи хуьре, клел ийиз.
Зун уьмуьрдал гьам шад я, гьам рази я,
Заз адакай себеб авач хъел ийиз.

И хуьрйя зун фена пара чкайриз,
Украина, Урусатдин а кьилиз.
Къаракъумдиз, гзаф чара чкайриз,
Мад элкъвена хквез хьана зун кваллиз.

Пара кьадар кьекъвена зун хуьрера,
Пара кьадар акуна заз жемятар.
Атанач зал дуьшуьш рекьер-хуьлера,
Кьисмет хьана, нез гъар жуьре няметар.

Эхир кьилий, хуьруьн кьилихъ сурарин,
Акьудзава жуван уьмуьр секиндив.
Рагъ аклидай члаван цавун ярарин,
Шиклириз зун тамашзава эркиндиз.

Чун дуьньядал атанва, яз мугъманар,
Эвел кьилихъ, чир хуьхъ, гала эхирни.
Дустар тлимил, артух жезва душманар,
Рагъ аклайла, гваз кьведа нехирни.

Дуьнья затл я, тамашна, вил татлудай,
Виш хъайитлан, тлимил акваз, клан хъжез.
Инсан тиртла, бахтунни кьван атлудай,
Алахъдай мад са артухан чан хъжез.

Гьелелигда мажал авач рекьидай.
А кьадардин яргъа авач сурарни.
Цизни кваз клан туш, мурк хьана,

рекьидай,
Гьиле ама, гьелелиг кьил пурарин.

Риклиз жуван це, Сажидин, майданар,
Эхир са къуз ван акъатда шел ийир.
Вири санал кватлал хьана инсанар,
Дингълидин дуьадал Ясин клел ийиз!

Чаз лазимди

Ислягъ зегьмет элкьуьрайла женгиниз,
Тун тавурла, ватан гъунугъ гуьнгуьниз,
Амуькайди чаз ададай гуьгъуьниз,
Чаз лазимди - гъалибвал тир душмандал!

Эркекар тваз, ватан хуьдай рекьера,
Телер хквез, садбур гъатна йикъера.
Авайтлани чун кашара, мекеьра,
Чаз лазимди гъалибвал тир душмандал!

Душман цай гваз атанвайтлан мукъварал,
Дишегълийри, чинар чуьхуьз накъварал,
Алахъзавай члавуз чан гьиз накъварал,
Чаз лазимди гъалибвал тир душмандал!

Къуд йис, шумудни са варцаралд,
Цанар цана, тракторрал, яцарал.
Майдин вацра, шад тир члавуз кьацарал,
Чаз лазимди гъалибвал тир душмандал!

Душман тергна, хтана чи аскерар,
Гьурра! - лугъуз гъазур хьана жигерар.
Са гзафбур хтанач а женгерар,
Чаз лазимди гъалибвал тир душмандал!

Дяведин цай хкахъ тийир азар я,
Ислягъ тир халкь дявейрикай бизар я.
Чапхунчийриз дяве, кьиникъ базар я,
Чаз лазимди гъалибвал я душмандал!

Дарманрин набататар

Дамардин пеш

И набатат акун тавунвай, ам чин тийизвай инсан бажагъат ава. Къерехра ам экъечі тавунвай рекъер, жигъирар жагъурун четин месэла я. Адетдин эчел хъиз булдалди гьалтзавай дармардин пешиник дармандин такъатар квайди гъеле дегъ девиррилай малум я.

Пешекарри тестикъарнавайвал, тлебиатда дармардин пешинин са шумуд жуьре ава. И набататдин пешерикайни, тумуникайни, гьатта дувулдикайни сагъардай такъатрин еринда халкъдин медицинада гегъеншдиз менфят къачузва. Дамардин пеш иви фин акъвазарунин, хирер-къацлар хъайи чкаяр фад сагъарунин карда ишлемишзава. Адак калий, гликозидар, алкалоидар, витаминар ва маса хийирлу затлар ква. Пешер хъсандиз къурурна, къуру чкада хвейитла, гьабурукайни, гьакіни тумарикайни кве йисан вахтунда менфят кхудиз жеда. Кьилди къачуртла, адавай уьгъудиз, мекъивал себеб яз хъайи кефсузвиллиз, бронхитдиз, хуквадинни ратарин азарриз аксивал ийиз жеда. Иштягъ хкаждай, тлуьрди иливардай гьерекат къайдадик кутудай къуватни ава дармардин пешинихъ.

Д а м а р д и н пеш ва адакай гъазурнавай гьалима инсан секинардай такъатдарман хъизни ишлемишиз жезва. Амансуз, ахварсуз хъайила, гьалима хъун теклифзава. Къилин тлал явашардай, рикінни дармарин квалах хъсанардай такъатарни ква.

Гьелбетда, дармардин пешинихъ халкъдин медицина менфят къачуз жедай хийирлувилер мадни гзаф ава. Амма пешекардин иштираквал авачиз, гьикі кландатлани хъурай лагъана, жуьреба-жуьре набататрикай, гьа жергедай яз дармардин пешиникайни менфят къачун теклифзавач. Малум тирвал, гьар са набататдик хийирлу такъатрилай гьейри зарарлубурни хъун тлеби кар я. Гьавилей кар чидайбурун теклифрал амалун важиблу я.

Чи ватанэгълияр - гьар сана

Зегъметди гайи бегъер

Москвада яшамеш жезвай, вичин алакьунринни чирвилерин куьмекдалди вини дережайриз хкаж хъанвай лайихлу ва чешнелу ватанэгълийрикай сад юрист, адвокат, машгъур вуздин педагог **Герман Физамедович ИДАЯТОВ** я.

Ам Бакуда 1962-йисуз дидедиз хъана. Адан диде Докъузпара райондин куьгъне Филерин хуьрай я. Ватандин Чехи дяве куьтягъ хъайдалай къулухъ гзаф хуьруьнвиар дагълух ватандай экъечіна. Германан диде несибди Бакудиз акъудна. Адан бубадин ери-бине Азербайжан республикадин Кцлар райондай я.

Дидеди Герман гъвечі члава-лай ктабрал, музыкадал рикі алаз

вердишарна, бубади техника, чи халкъдин тарих, меденият кланардай гьиссер кутуна. Хъсан тербиядик кваз чіехи хъайи гадади мектеб куьтягъайдалай къулухъ СССР-дин яракьлу жергейра къуллугъ авун кьетіна. Икі, адаз Москвадин округдин ПВО-да къуллугъдай къисмет хъана. Ватандин вилик буржи кьилиз акъудайдалай къулухъ, меркез бегенмиш хъайи жегъилдиз анай масанихъ хъфиз клан хъанач. Ина яшамешни жез, зегъметни члугъаз клан хъайи Германа сифте нубатда образование къачунин къаст вилик эцигна. 2000-йисуз ада “бухгалтервилин учет ва аудит” пешедай Москвада кардик квай К.Тимирязеван тварунихъ галай хуьруьн майишатдин академиядин экономикадин факультет куьтягъна.

Гуьгъуьнлай къвед лагъай къилин образование къачуна - “гражданский право” пешедай финансинни юридический академия куьтягъна. И пешедай ада финансин ва коммерциядин хейлин карханайра, къурулушра квалахна, вичин тежриба хкажна. 2007-йисуз ада адвокатвилин дережа къачун патал Москвадин областдин адвокатрин палатадин комиссиядин вилик агалкъунралди махсус имтигъанар вахкана.

Далудихъ халуяр ва я чирчхирар галачиз, Герман Физаме-

довича вилик эцигай макъсадар анжах вичин чіехи зегъметдалдини алакунралди нетижайрив агакъарна.

Чирвилерин дережа са шумуд хилей артухарунин гьерекатар винидихъ къейднавайбурал акъваз-нач. Юридический рекъай вичихъ хъсан чирвилер ва квалахдин мукуф авай пешекарди МГУ-да педагогикадин факультетни куьтягъна ва Москвадин са жерге вузра юридический рекъай студентриз тарсар гуз эгечіна.

Пешекардихъ “Правовые проблемы регулирования муниципального самоуправления в республике Дагестан” темадай диссертация хуьдай ва юридический илимрин кандидатвилин дережа къачудай ниятни ава. Илимдин рекъелди ахтармишун патал хъанавай темадихъ ада чкадин гьукум арадал атуни ва вилик финин жигъетдай еке метлеб аваз гьисабзава.

Къейд ийин, 2018-йисуз Г.Идаятов “Москвадин областдин адвокатрин палатадин сейли адвокат” тварцїиз лайихлу хъана. Адаз зегъметкешвал, къастунал клевивал, регъимлувал хас я. Са шакни алачиз, хъанвай агалкъунарни ихътин ерийрин, гьакъисагъ зегъметдин нетижа я лугъуз жеда. Къуй адахъ сагъвал ва фикирдик квай крар кьилиз акъуддай мумкинвилерни хъурай!

фидай и жуьредин гъайванрикай молох сифте нубатда адан бедендал алай цацаралди тафаватлу жезва. Австралиядин къумлух чкайра яшамеш жезвай молохдин тлуьн цекверикай ибарат я. Цеквер лагъайтла, чурчулар яшамеш жезвай къумлухура булдалди ава. Молохди ацукъай чкадал декъикъайрин кьене вишералди цеквер неда. Гъа икі, са юкьуз ада са шумуд агъзур цегв незва.

Мадни са кьетленвал ам я хьі, гъавадин чимивилиз килигна, адавай вичин ранг дегишариз жезва. Асул гьисабдай абур макъу ва хьіпи, ярувални макъувал квайбур жеда.

Чурчулдин цацар гъвечіи крчариз ухшарбур я. Гъа цацар себеб я адаз маса гъайванривай зиян гуз жезвач. Абурун бедендин яргъивилел 22 сантиметр къван хъун мумкин я. Чурчулри чпиз хуьтуьл чкайра тлуквенар эгъуьнзава. Са гьихътин ятлани хаталувал малум хъайила, молохди вичин кьил къумадик кутада, и жуьреда, зиянкар вагъшийрин фикир халисан кыливай масанихъ алудуналди, адан къулухъ пад “тапан къилин” ролда къугъвада. Тлебиатда абурун душманар вагъши къушар ва варанар (еке чурчул) яз гьисабзава.

Шикилдай аквазвайди аламатдин жуьредин акунар, клалуб авай гъайван я. Молох тлвар алай и гъвечіи чурчул агамайрин жинсиник акатзава. Руфун галчїуриз

Дуьньяда

Гарун хурук акатзавач

Россиядин эпидемиолог Н.Брикоди малумаривал, коронавирус акатзавайбурун къадар артух хъун гъавадихъ, гарухъ галаз ваъ, инсанар санай масаниз финихъ, гьерекатда хъунихъ галаз алакьалу я. Пешекардин гафар “Интерфакс” чешмеди раижна.

Адан гафаралди, вирусдивай лув гуз жезвач, вучиз лагъайтла гъавада ам зур сятдилай рекъизва, лап тек-туьк дуьшуьшра - пуд сятдилай. Къейд авурвал, коронавирус дурумлувал авачир, фад рекъидай вирус я, ам ультрафиолетдин нурун таъсирдини тергзава. И делиприхъ галаз алакьалу яз, ам анжах инсанар себеб яз чукулзва.

Гуя вирус гарун хурук кваз са региондай маса региондиз физва лугъудай ванер-сесерни эпидемиологди тапанбур тирди тестикъарзава.

Гаталди эхна кланзава

Коронавирусдиз талукъ суалриз жавабар гудайла, Россиядин пульмонолог А.Чучалина малумаривал, ам гегъеншдиз чукулунин муддат 3,5-4 вацракай ибарат я, идахъ галаз алакьалу яз, тлугъвал (эпидемия) гатун вахтунда акъалтїда. Идакай “Новости” РИА-ди хабар гузва.

Адан гафаралди, Россияда вирусди вичикай февралдин эхир-ра хабар гана. “Идахъ галаз алакьалу яз, июндин сифте кьилерил-лай чун тлугъвалдикай рахан хъийидач”, - лагъана ада.

22-апрелдин нянин вахтунин делилралди, дуьньяда корона-вирус 2567327 касдик акатнава, абурукай 687456 кас сагъар хъувунва, 177521 - кьенва. Россияда коронавирусди 57999 кас начагъарнава, абурукай 4420 сагъар хъувунва ва 513 кас кьенва.

Лутуйрин сайт

Генпрокуратуради лутуйри туькьурнавай ФСИН-дин (Федеральная служба исполнения наказаний) къалп сайт дуьздак акъудна. Малум хъайивал, гуя ФСИН-динди я лугъузвай сайтдин куьмекдалди гъарамзадайри коронавирусдихъ галаз алакьалу яз жува жув чара авунин шартларал амал тавур ксаривай 2,5 агъзур манатдин жермеяр кватлїна. Идакай “Lenta.ru” сайтди хабар гузва.

Къанни куд сятдин кьене жерме гун тавуртла, уголовный дело къарагъарда лугъуз, лутуйри тапан сайтда тадиз жерме гун теклифзавай.

Генпрокуратуради риклел хкайвал, жува жув инсанривай чара авунин шартларал амал тавунихъ галаз алакьалу тахсиркарвилерин административный крарин жермеяр кватлунал ФСИН ваъ, суддин приставрин федеральный къуллугъ машгъул жезва.

Гуьзчивал тухунин ведомстводи Роскомнадзордивай гъарамзадайри ишлемишзавай къалп сайт тергун тлалабнава.

ЕГЭ, ОГЭ гьикі кьиле фида?

Арадал атанвай четин гьалариз килиг тавуна, алай исуз ЕГЭ кьиле финин карда дегишвилер жедач - имтигъанар Россиядин выпускникар патал тайинарнавай сад тир вахтунда кьиле фида. Абур 8-июндилай эгечлун лазим я, амма РФ-дин просвещенидин министр С.Кравцова малумаривал, имтигъанрин тайин муддатар тлугъвалдин гьалариллай аслу жеда. Школьникар чпин арада мензил хвена ацукъда, дараматар ва анра авай вири тадаракар талукъ тирвал дезинфекция ийида.

Къейдзавайвал, 9-класс куьтягънавайбуру цїи ОГЭ анжах кьве предметдай - урус члалайни математикадай вахкуда. Алай йисуз 9-класс куьтягънавайбуру жува хьагъай предметдай имтигъанар вахкун герек авачиз гьисабзава.

ВОЗ-ди тарифна

Россиядивай четин гьалара здравоохранение хуьз хъана. “Новости” РИА-дин сайтда кхьенвайвал, ихътин фикир РФ-да вири дуьньядин здравоохраненидин председатель М.Вуйновича раижна.

Адан гафаралди, Россияда азар акатнавай залан дуьшуьшрани сагъариз жедай мумкинвилер ава. Гъа са вахтунда ада гьукумдарриз уьлкведа коронавирусдихъ галаз женг члугунихъ элкъуьрнавай тедбирар садлагъана зайифар тавуниз звер гана. Адан фикирдалди, арадал атанвай четин гьаларай яваш-явашдиз экъечлун лазим я, и жуьредин илажди азар мад сеферда кьизгъин таххуьниз ва ватандашриз хатасузвал таъминаруниз куьмек гуда. ВОЗ-дивай уьлкведа ватандашри чпи чеб чара авунин шартлар мусалай къуватдай вегъедатла, гьадаз талукъ яз тамам жаваб гуз хъанвач.

Менфятлу тушир ракетаяр

“Роскосмос” госкорпорациядин директор Д.Рогозина “Комсомольская правда” радиодай малумаривал, садра ишлемишдай-бурув гекъигайла, гзаф сеферда ишлемишдай ракетаяр ада са акъван менфятллубур тушиз гьисабзава.

Адан гафаралди, ракетайра жезвай кудай затлунин са пай ам Чилел хтун патал харж хъийизва. “Яни менфятлу тир 20 тонндилайни гзаф пар тухуз алакьзавай ракетади тахминан кьве сеферда тлїмил тухузвай мисал жезва, муькуь пай ракетади элкъвена хкведайла хъинезва”, - лагъана ада. Адалайни гьейри, Рогозинан фикирдалди, гзаф сеферда ишлемишдай ракетайрихъ герек тирвал гелкъуьнни багъаз акъваззава.

Чин гъазурайди - Куругъли ФЕРЗАЛИЕВ

понеделник, 27 апреля

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.05 «Заряжайся!» 0+
08.15 «Здравствуй, мир!» 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Одинокая женщина желает познакомиться» 0+
11.20 Т/с «Ночные ласточки» 8 с. 12+
12.05 «Парламентский вестник» 12+
12.30, 14.30, 16.30 Время новостей Дагестана
12.55 «Годакан» 6+
13.25 «Служа Родине» 12+
13.45 «Память поколений. Осман Бабоев» 12+
14.05 Мультфильм 0+
14.55 «Человек и право»
16.05 «Арт-клуб» 0+
16.55 Д/с С миру по нитке.
17.25 Т/с «Блиндаж» 1 с. 12+
18.25 Мультфильм 0+

18.45, 01.15 Передача на табасаранском языке «Мил» 12+
19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 «Психологическая азбука» 12+
20.20 «Здоровье» 12+
21.10 «Экологический вестник» 12+
21.30 «Учимся побеждать»
21.55 «На виду» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.00 «Психологическая азбука» 12+
23.20 «Угол зрения» 16+
23.50 Д/ф «Малочисленные народности Северного Кавказа. Анчицы» 0+
00.55 «Черным по белому»
01.00 «Психологическая азбука» 12+
01.50 «Здоровье» 12+
02.35 «Дагестан туристический» 6+
02.55 «Экологический вестник» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет».
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское».
18.00 Вечерние новости.
18.40 «Пусть говорят».
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Джюльбарс».
22.30 «Док-ток».
23.30 «Вечерний Ургант».
00.10 «Познер».
01.10 «Время покажет».
03.00 Новости.
03.05 «Время покажет».
03.25 «Мужское/Женское».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Гюлистан» на азербайджанском языке
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России».
09.30 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.30 «Судьба человека с Борисом Корчевниковым».
12.40 «60 минут».
14.00 «Вести».
14.50 Т/с «Тайны следствия».
17.00 «Вести».
17.15 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов. Прямой эфир».
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Черное море».
23.30 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Баязет».
02.50 Т/с «Тайны следствия».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Мухтар. Новый след».
10.00 «Сегодня».
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие».
13.50 «Место встречи».
16.00 «Сегодня».
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.10 «ДНК».
18.10 Т/с «Пес».
19.00 «Сегодня».
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Охота на пещицу».
22.50 «Сегодня».
23.00 «Маско».
01.30 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
03.40 Т/с «Кодекс чести».

ДОМАШНИЙ

06.30 «6 кадров».
06.50 «По делам несовершеннолетних».
07.50 «Давай разведемся!».
08.55 «Тест на отцовство».
11.00 «Реальная мистика».
12.00 Д/ф «Понять. Простить».
13.55 Д/ф «Порча».
14.25 Детектив «Развод и девичья фамилия».
19.00 Мелодрама «Радуга в небе».
23.00 Т/с «Улыбка перемешника».
02.30 Т/с «Личная жизнь доктора Селивановой».
05.25 Д/ф «Порча».
05.50 Д/ф «Понять. Простить».
06.20 «6 кадров».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Настроение.
08.20 Детектив «Опасные друзья».
10.10 Д/ф «Песняры». Прерванный мотив.
11.30 «События».
11.50 Т/с «Она написала убийство».
13.40 «Мой герой».
14.30 «События».
14.50 «Петровка, 38».
15.00 Т/с «Пуаро Агаты Кристи».
16.55 «Естественный отбор».
17.50 «События».
18.10 Т/с «Женская версия».
22.00 «События».
22.35 «Кризис как шанс».
23.05 «Знак качества».
00.00 «События. 25-й час».
00.30 «Петровка, 38».
00.45 «90-е. Лебединая песня».
01.25 «Знак качества».
02.05 «Вся правда».
02.30 Д/ф «Марлен Дитрих. Возвращение невозможно».

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.10 Д/ф «История воздушного боя».
09.45 Т/с «Паршивые овцы».
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Паршивые овцы».
14.10 Х/ф «Ва-банк».
16.05 Х/ф «Ва-банк 2, или Ответный удар».
18.00 Новости дня.
18.15 «Специальный репортаж».
18.30 Д/с «Оружие Победы».
18.55 Д/с «Ступени Победы».
19.50 «Скрытые угрозы».
20.40 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем».
23.40 Х/ф «Звезда».
01.15 Х/ф «Право на выставку».
02.35 Х/ф «Ссора в Лукашах».
04.05 Х/ф «Сошедшие с небес».

вторник, 28 апреля

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Чайная церемония» 12+
11.35 Т/с «Блиндаж» 1 с. 12+
12.55 «Здоровье» 12+
13.45 Экологический вестник
14.05 «Учимся побеждать»
14.30, 16.30 Время новостей Дагестана
14.55 «На виду» 12+
15.25 «Дагестан туристический» 6+
15.45 «Угол зрения» 16+
16.55 Д/с С миру по нитке
17.25 Т/с «Блиндаж» 2 с. 12+
18.25 Мультфильм 0+
18.35 «Дагестанский календарь» 0+

18.45, 01.15 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу» 12+
19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 «Психологическая азбука» 12+
20.20 «Подробности» 12+
20.45 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.35 «Молодежный микс»
21.55 «Человек и вера» 12+
22.55 «Черным по белому»
23.00 «Психологическая азбука» 12+
23.20 Д/ф «Самая большая победа» 12+
23.45 «Память поколений. Гусейн Рабаданов» 12+
00.55 «Черным по белому»
01.00 «Психологическая азбука» 12+
01.50 «Подробности» 12+
02.10 «Дагестанский календарь» 0+
02.15 «Молодежный микс»
02.30 «Человек и вера» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет».
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское».
18.00 Вечерние новости.
18.40 «Пусть говорят».
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Джюльбарс».
22.30 «Док-ток».
23.30 «Вечерний Ургант».
00.10 «Право на справедливость».
01.10 «Время покажет».
03.00 Новости.
03.05 «Время покажет».
03.25 «Мужское/Женское».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Магудеру» на агулском языке
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России».
09.30 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.30 «Судьба человека с Борисом Корчевниковым».
12.40 «60 минут».
14.00 «Вести».
14.50 Т/с «Тайны следствия».
17.00 «Вести».
17.15 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов. Прямой эфир».
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Черное море».
23.30 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Баязет».
02.50 Т/с «Тайны следствия».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Мухтар. Новый след».
10.00 «Сегодня».
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие».
13.50 «Место встречи».
16.00 «Сегодня».
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.10 «ДНК».
18.10 Т/с «Пес».
19.00 «Сегодня».
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Охота на пещицу».
22.50 «Сегодня».
23.00 «Маско».
01.30 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
03.40 Т/с «Кодекс чести».

ДОМАШНИЙ

06.30 Д/ф «Знать будущее. Жизнь после Ванги».
07.25 «По делам несовершеннолетних».
08.30 «Давай разведемся!».
09.35 «Тест на отцовство».
11.35 «Реальная мистика».
12.30 Д/ф «Понять. Простить».
14.25 Д/ф «Порча».
14.55 Мелодрама «Радуга в небе».
19.00 Мелодрама «Чужой грех».
22.50 Т/с «Улыбка перемешника».
02.25 «Личная жизнь доктора Селивановой».
05.20 Д/ф «Порча».
05.45 Д/ф «Понять. Простить».
06.15 «6 кадров».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Настроение.
08.10 Х/ф «Стежидорожки»
09.35 Детектив «Ночное происшествие».
11.30 «События».
11.50 Т/с «Она написала убийство».
13.40 «Мой герой».
14.30 «События».
14.50 «Петровка, 38».
15.05 Т/с «Пуаро Агаты Кристи».
16.55 «Естественный отбор».
17.50 «События».
18.10 Т/с «Женская версия».
22.00 «События».
22.35 «Осторожно, мошенники!»
23.05 Д/ф «Звездный карантин».
00.00 «События. 25-й час».
00.30 «Петровка, 38».
00.45 «Советские мафии. Отец грузинской коррупции».
01.25 Д/ф «Звездный карантин».

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.00 Д/с «Сделано в СССР».
08.15 Д/с «Полководцы России. От Древней Руси до XX века».
10.50 Т/с «Главный калибр».
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Главный калибр».
18.00 Новости дня.
18.15 «Специальный репортаж».
18.30 Д/с «Сделано в СССР».
18.55 Д/с «Ступени Победы».
19.50 «Легенды армии с Александром Маршалом».
20.40 «Улика из прошлого».
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем».
23.40 Х/ф «День командира дивизии».
01.15 Х/ф «В небе «Ночные ведьмы»».
02.30 Х/ф «Звезда».
04.00 Х/ф «Золотой гусь».

среда, 29 апреля

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00, 08.30, 12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с С миру по нитке
09.30 Х/ф «Буч Кэссиди и Сандэнс Кид» 12+
11.35 Т/с «Блиндаж» 2 с. 12+
12.55 «Память поколений. Гусейн Рабаданов» 12+
13.40 «Подробности» 12+
14.00 «Человек и вера» 12+
14.30, 16.30 Время новостей Дагестана
14.55 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
15.45 Д/ф «Самая большая победа» 12+
16.05 Мультфильм 0+
16.55 Д/с С миру по нитке
17.25 Т/с «Блиндаж» 3 с. 12+
18.20 «Арт-клуб» 0+

18.45, 01.15 Передача на даргинском языке 12+
19.30, 22.30, 00.30 Время новостей Дагестана
19.55 «Черным по белому»
20.00 «Психологическая азбука» 12+
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Здоровье» в прямом эфире
21.40 «Дагестан туристический» 6+
22.00 «Городская среда»
22.55 «Черным по белому»
23.00 «Психологическая азбука» 12+
23.20 «Аутодафе» 12+
00.00 Д/ф «Гомер XX века»
00.55 «Черным по белому»
01.00 «Психологическая азбука» 12+
01.50 «Арт-клуб» 0+
02.10 «Дагестан туристический» 6+
02.30 «Здоровье» 12+

ПЕРВЫЙ

05.00 «Доброе утро».
09.00 Новости.
09.25 «Доброе утро».
09.55 «Модный приговор».
10.55 «Жить здорово!» (16+).
12.00 Новости.
12.15 «Время покажет».
15.00 Новости.
15.15 «Давай поженимся!» (16+).
16.00 «Мужское/Женское».
18.00 Вечерние новости.
18.40 «Пусть говорят».
21.00 «Время».
21.30 Т/с «Джюльбарс».
22.30 «Док-ток».
23.30 «Вечерний Ургант».
00.10 «Время покажет».
02.30 «Мужское/Женское».
03.00 Новости.
03.05 «Мужское/Женское».
04.05 «Модный приговор».

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Турчидаг» на лакском языке
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
05.00 «Утро России».
09.30 «Утро России».
09.55 «О самом главном».
11.00 «Вести».
11.30 «Судьба человека с Борисом Корчевниковым».
12.40 «60 минут».
14.00 «Вести».
14.50 Т/с «Тайны следствия».
17.00 «Вести».
17.15 «60 минут».
18.30 «Андрей Малахов. Прямой эфир».
20.00 «Вести».
21.20 Т/с «Черное море».
23.30 «Вечер с Владимиром Соловьевым».
02.00 Т/с «Баязет».
02.50 Т/с «Тайны следствия».

НТВ

05.10 Т/с «Москва. Три вокзала».
06.00 «Утро. Самое лучшее».
08.00 «Сегодня».
08.25 Т/с «Мухтар. Новый след».
10.00 «Сегодня».
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
13.00 «Сегодня».
13.25 «Чрезвычайное происшествие».
13.50 «Место встречи».
16.00 «Сегодня».
16.25 «Основано на реальных событиях».
17.10 «ДНК».
18.10 Т/с «Пес».
19.00 «Сегодня».
19.40 Т/с «Пес».
21.00 Т/с «Охота на пещицу».
22.50 «Сегодня».
23.00 «Маско».
01.30 «Квартирный вопрос».
02.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч».
03.45 Т/с «Кодекс чести».

ДОМАШНИЙ

06.30 Д/ф «Знать будущее. Жизнь после Ванги».
07.30 «По делам несовершеннолетних».
08.30 «Давай разведемся!».
09.35 «Тест на отцовство».
11.40 «Реальная мистика».
12.40 Д/ф «Понять. Простить».
14.35 Д/ф «Порча».
15.05 Мелодрама «Чужой грех».
19.00 Мелодрама «Наступит рассвет».
22.55 Т/с «Улыбка перемешника».
02.30 Т/с «Личная жизнь доктора Селивановой».
05.25 Д/ф «Порча».
05.50 Д/ф «Понять. Простить».
06.20 «6 кадров».

ТВ-ЦЕНТР

06.00 Настроение.
08.10 Х/ф «Семь нянек».
09.45 Х/ф «Акаланги на дне».
11.30 «События».
11.50 Т/с «Она написала убийство».
13.40 «Мой герой».
14.30 «События».
14.50 «Петровка, 38».
15.05 Т/с «Пуаро Агаты Кристи».
16.55 «Естественный отбор».
17.50 «События».
18.10 Т/с «Женская версия».
22.00 «События».
22.35 «Обложка. Ангелы жизни».
23.05 «Мужчины Ольги Аросевой».
00.00 «События. 25-й час».
00.30 «Петровка, 38».
00.40 «Хроники московского быта. Звездная прислуга».
01.25 «Мужчины Ольги Аросевой».
02.05 «Обложка. Ангелы жизни».

ЗВЕЗДА

06.00 «Сегодня утром».
08.00 Д/с «Полководцы России. От Древней Руси до XX века».
10.25 Т/с «Главный калибр».
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Главный калибр».
14.10 Д/ф «СМЕРШ. Легенда для предателя».
18.00 Новости дня.
18.15 «Специальный репортаж».
18.30 Д/с «Оружие Победы».
18.55 Д/с «Ступени Победы».
19.50 «Последний день».
20.40 Д/с «Секретные материалы».
21.30 «Открытый эфир».
23.05 «Между тем».
23.40 Х/ф «Побег».
01.25 Т/с «Главный калибр».
05.35 Д/с «Москва фронту».

четверг, 30 апреля

РГВК

06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00

Мергьяматлувилин крар давам жезва

Чи мухбир

Вирироссиядин “Чун санал” проектдин сергьят-ра аваз алай вахтунда дуьньяда коронавирсудихъ галаз алакьалу яз арадал атанвай гьалар фикирда къуна, республикада хьиз, Мегьарамдхуьруьн райондани яшайишдин четин шартлара гьатай ксариз куьмек гуьнин крар давам жезва. ИкI, и йикъара Мегьарамдхуьруьн райондин кьил Фарид Агьмедован теклифдалди вири хуьрер мергьяматлувилин серенжемар активнидаказ кьиле тухунив эгечIнава. Идакай райондин администрациядин сайтда хабар гузва.

- Къенин четин девирда чи садвал къалурун, инсанар пакадин югъ хъсанди жедайдахъ инанмишарун, дарда авайбуруз куьмекдин гьил ярги авун гзаф важиблу я, - кьейдзава райондин регьберди.

Мярекатдин макьсад коронавирсудин азардихъ галаз женг чIугун яз кIвалера амуькуьниз, кIвалах тавуниз мажбур хъанвай, алай вахтунда яшайишдин четин шартлара гьатнавай ксариз куьмек гун я. Ахьтинбурун жергедик кьилди яшамиз жезвай ксар, гзаф аялар, инвалидар авай хизанарни акатзава. Райондин хуьрерин кьиле авай ксари ахьтин ксарин сиягьар туйкуьрнава. Мергьяматлувилин лишан яз абуруз (гъуьр, чIахар, консервияр, чай, шекер ва мсб.) авай суьрсетдин наборар пайна.

- “Чун санал” серенжемди чи районада къени ва чарадан дердиникай хабар къадай ксар гзаф авайди субутна. Районда мергьяматлувилин серенжемар давам жезва. Им лагъай чIал я “Хъсан-вилилин араба” чавай гьар садавай инлай къулукъни къайгъударвал, мергьяматлувал авуналди ацIуриз жеда. Чун санал хъайила, четинвилериз дурум гузни регьят жеда, - алава хъийизва чешмеди.

* * *

И йикъара Сулейман-Стальский райондани мергьяматлувилин нубатдин серенжем кьиле тухвана. ИкI, районада кардик квай “Рычал-яд” заводдин кьиле авай ксари алай вахтунда яша-

йишдин четин шартлара гьатнавай, чпихъ такьатар тIимил авай 200 хизандиз недай суьрсетар (ягълу, чай, шекер, чIахар ва мсб.) пайна.

Мергьяматлувилин серенжем кьилиз акъудуник заводдин рабочийри чпин пайни кутуна, футболдай тренер, республикадин дережадин судья Агьмед Саидагьмедова недай суьрсет авай паке-тар гьар са касдив агакъарна.

Ихьтин серенжемери инсанрин руьгъ хкажзава, абуруз чпин къайгъу чIугвазвай ксар авайди къалурзава. Имни абурлу ва сувабдин кар я. Къени крар ийизвай вири ксарилай Аллагъ рази хьурай!

Рамазан варз чIехи бахт я!

Ямин МЕГЪАМЕДОВ,
диндин рекъай али

Аллагъ-Таалади Вичин тамам камаллувилай са вахтариз муькуь вахтарилай ва са чкайриз муькуь чкайрилай артуханвал, вини дережа, кьетIенвилер ганва. Гьа икI, Ада йисан цIикъвед вацракай (1-мугъаррам, 2-сафар, 3-раби-уль-авваль, 4-рабиу-ссани, 5-жума-даль-уля, 6-жумада-ссани, 7-ражаб, 8-шагъбан, 9-рамазан, 10-шаввал, 11-зуль-къагдагъ, 12-зуль-гьижжагъ) Рамазан вацраз зурба лайихлувилер гана, адан эгьмият ва метлеблувал чIехи авунва.

1). Рамазан вацра Аллагъ-Таалади вири инсаниятдиз талукъ, виридаз чарасуз герек тир, виридалайни зурба Ктаб (Къуръан) ракъурнава. Дуьз рекьин регьбервал яз вирибуруз! Аллагъди лугъузва: (2-сура, 185-аят, мана): “(Ферз сив хуьдай гьисабай йикъар) - Рамазандин варз я, виче Къуръан (авудна) ракъурнавай - инсанриз Дуьз рекьин регьбервал яз, ачух делилар яз Дуьз рекьин ва фаркъ авуни (гьахъ ва таб чара авуни). Ва низ квекай а варз алу-кьайтIа (вуж квекай Рамазандин вацра аваз хъайитIа), къуй ада а вацра сив хуьрай, вуж азарлу яз ва я рекъе аваз хъайитIа (ва гьавилай сив хуьн тавуртIа) - гьа къадар сивер маса йикъарикай (хуьн лазим я)...”

Мадни Аллагъди-Таалади лугъузва: (97-сура, мана):

“1. Гьакъикъатда, Чна ам (Къуръан) “Лайлат-уль-Къадр”-диз (Аллагъдин вилик еке къадир ва лайихвал авай йифиз) (авудна) ракъурнава! (а йиф рамазан вацра ава);

2. Ва ваз вуч чида вуч ятIа “Лайлат-уль-Къадр” (гзаф лайихвал ва еке къадир авай йиф)?

3. “Лайлат-уль-Къадр” (еке къадир ва чIехи дережа авай йиф) - агъзур вацралай хийирлу я (ам гзаф берекаатлу йиф я, а са йифиз авур диндар крар агъзур йисан кьене авур диндар краршлай хийирлу я, артух я)!

4. Адан (а Йифен) кьене малаикар ва Руьгъ (Джабраил) гзаф (сефер) эвичзава (чилел) чпин Раббидин изиндалди гьар са эмирдин гьакъиндай ганвай.

5. Ам (а йиф) саламатвал я (вири писвилерикай, хийир ва берекаат я, салам ва тебрикни малаикрин патай)та экуьнин лаз экъечIалди”.

Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) гьадисда лагъанва (мана): “Рамазан варз атайла (алуькайла) Женнетдин варар - ахъа, Жегьеннемдин варар агал жезва ва шейтанар кутIунзава” (Бухарий, Муслим). Гьавилай, Аллагъ-Таалади чал, Исламдин кьуд лагъай дестек яз, Рамазан вацра сивер хуьн ферзнава. Лугъун лазим я хьи, ам виликдай хъайи пайгъамбардин шариатрани важиблу кар тир. Чаз, мусурманриз, Рамазан вацра сивер хуьн гьижрадин 2-лагъай йисуз ферз авуна. Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хуьрай вичиз) кIуьд рамазан вацра сивер хвенай.

Аллагъ-Таала патал сивер хуьн чIехи ибадат я ва адай еке сувабарни хъсан эвезар ава. Гьадисда лагъанва (мана): “Адаман несилди авур гьар хъсан амалдиз суваб артухарда цIуд сефер - та ирид виш сеферда. Аллагъ-Таалади лагъана: “Анжах сив хуьн квачиз, гьакъикъатда, ам са Заз талукъ я ва За адай эвез гуда; сив хуьзвай касди тазва (яргъа жезва) вичин гьевесар, тIуьнар - Зун патал! Ва сив хуьзвай касдиз кьве шадвал ава: 1. сив хкуддайла; 2. (сив гваз кьена)

“Лезги газетда” диндин пак кьинар жезва. Гьавилай ам чиркин чкайрал гадарун къадагъа я.

Дин

вичин Раббидихъ галаз гуьруьшмиш хъайила! Ва сив гвай касдин сивяй кьезвезай ни - Аллагъдин вилик хуш я (иер я) мискдин (атирдин) нидилай”. (Бухарий, Муслим). (Шариатдин алими и гафариз ихьтин баян гузва: маса динра мусурман тушир ксари чпин гъуцариз гьар жуьре ибадатар талуькарнава: дуьаяр, къурбандар, тIавафар... Амма сив хуьнин ибадат анжах Аллагъдиз талукъ я (яни маса гъуцариз талуькарнаваз гьич). Гьавилай сив хуьнай кьетIен ва зурба суваб ава).

Маса гьадисда лагъанва (мана): “Ни (гъи касди) иман гваз ва сувабдик умуд кваз Рамазан вацра сив хвейитIа, адаз виликдай хъайи вири гунагъар багъишда”. (Бухарий, Муслим).

Гьадисда лагъанва (мана): “Женнетдихъ муьжуйд варар ава. Абурукай сад “Райан” тIвар алай варар я. Анай анжах сив хвейибур гьахъда” (Бухарий, Муслим).

Сив хуьнин ибадат - ам инсанди вич сив чIурдай (хкуддай) шейэрикай (тIуьн-рикай, хъунрикай, жинселин алакъай-рикай...) хуьн (яргъаз авун) я, (йифиз ийизвай) кьетIен ниятдалди, пакамай (югъ ахъа жедай вахтунилай) няналди - рагъ акIидалди.

Сив хуьнихъ гзаф менфятар ава: адакай инсандин чандиз (пис къилихрикай) михъивал жезва, руьгъдиз - виневал, бедендиз - сагъламвал ва чIехи дережа. Гьадисда лагъанва: “Сивер хуьх - куьн сагълам жеда” (Бухарий). Винидихъ кьейд авурвал, сив хвейи кас гунагърикайни михъи жезва. Сив хуьникай жематдиз, халкъдиз чпин аряар хъсанарунин, мягъкемарунин кардани менфят ава. Сив хуьни мусурман касдин рикIел вичин кесиб стхайрин гьал, абур куьмекдихъ муьгътеж тирди гьизва. Ихьтин шартлара сада-садез регимда, куьмекда...

Сив хуьнин кьилин макьсад - Аллагъдихъай кичIевал хуьн я (Адан эмирар кьилиз акъудиз ва къадагъайрикай яргъаз жез).

Сив хуьн гьар са мусурман касдиз, акъулбалугъ яшдив агакънавайдаз, акъуллудаз, сив хуьдай къуват авай касдиз ферз я (дишегълийриз вацракъилер авай чIаевуз сив хуьдай ихтияр авач, къадагъа я). Сеферда авай, азарлу касдиз, аялдик квай (кIвачел залан), хур гузвай дишегълидиз, - сив хуьн тийидай ихтияр ава. Амма гуьгъуьнлай, мумкинвал хъхъайла (яни сив хуьн тийидай себеб амачирла), ахъа авур сивер маса йикъара хуьн хъувуна кIанда.

Сив хуьнин кьайда

1. Рамазан варз алуькнавайди къалурзавай цийи варз акурдалай къулукъ гьар са мусурман касди виликамаз йифиз ният авуна кIанда (пакадин йикъан рамазан вацран ферз сив хуьда лагъай). Ният ийидай вахт: месин кIлунилай къулукъ - экуьнин кIлуни вахт алуькдалди. Нубатдин (пакадин) юкьуз хуьзвай сивин ният гьар йифиз авуна кIанда (кьейд ийин хьи, рамазан вацран сифте йифиз вири вацран гьакъиндай ният ийидай ихтиярарни ава (яни, вацран вири йикъара хуьда лагъана).

2. Экуьн капI жедалди вилик сугъур авуна (яни тIуьн тIуьна) кIанда (адакай еке менфят, куьмек ва берекаат ава, ам сунна кар я, ам тавуртIани, сив хуьн дуьз жезва).

3. Экуьн кIлуни азан гайдалай къулукъ ихтияр авач: недай, хъвадай, гуьлуьнни папан арада жинселин алакъаяр ийидай, (пис гафар, экъуьгъунар, гунагъ гафар лугъун виже кьведач) та рагъ хъфидалди. Ахпа хумрав (финик) тIуьналди ва я яд хъуналди сив хкудна кIанда. Сив хкуддайла и дуьа кIелун хъсан я: “Аллагъумма лака сумту, ва

гъалай ризкъика афтIарту, ва бика аманту фагъфир ли ма къаддамту ва ма аххарту, загъаба ззамаъу ва ибталлатиль-гъурукъу ва сабатааль-ажру инша Аллагъ”. (Мана): “Я Аллагъ! Ваз за сив хвена, Ви ризкъидалди за сив хкудна, Вахъ за иман гъанва, - багъишламиша Вуна за за виликдай авур ва гуьгъуьнавай гунагъарни. Къанихвал апатна, дамарар кьеждив ацIана ва инша Аллагъ сувабни хъана”. Ахпа гьетрен капI авуна, тIуьн недай ихтияр ава. Месин кIлунилай къулукъ рамазан вацра таравигъ-кIлар (суннаяр), эхирдай витр-капI авун хъсан я.

Рамазан вацран эхиримжи цIуд юкьуз игътикаф авун лап лайихлу кар я (а цIуд юкьуз мискIинда амуькна кIанда экъечI тавуна. Ам зурба сунна я, а муддатда - гьар са инсанди вичин Раббидин вилик вичин гъахъ-гъисаб тухун герек я). Рамазан вацра умра авун (Къабедал фин) гзаф суваб авай кар я. Рамазан вацра Къуръан гзаф кIелна кIанда, (са сеферда къванни ам кьиллай-кьилиз кIелна куьтягъна, ам хатму авуна кIанда). Рамазан варз куьтягъ жедалди са югъ, кьве югъ амаз закатуль-фитир (зеэр, сизр) гана кIанда (адакай кьве еке менфят ава: 1) хвейи сивера хъайи нукъсанар ада тамамар хъийизва; 2) Сивин сувар юкьуз кесибрин суфрадал шадвалдай тIуьнар, садакъаяр жезва).

Рамазан вацран эхиримжи цIуд йифе (тек, витр йифера) Лайлатуль-Къадри (ам виридалайни зурба йиф я йисан кьене, а йифиз авур ибадат - агъзур вацра авур ибадатдилай хийирлу я) ава.

Рамазан вацра са себебни авачиз сив хуьн тавур (са югъ къванни ахъай авур) касдиз пис жаза ава. Гьадисда лагъанва (мана): “Ни рамазан вацра са юкьуз къванни сив ахъа авуртIа, Аллагъди ганвай регъятвилер квачиз, а йикъан сив эвез хъийиз жедач (амай уьмуьрда) яргъи муддатдин сивералдини, ада а девирда сивер хвейитIани” (Абу-Давуд). Имам Загъабийди (Аллагъди регъим авурай вичиз) лугъузва: “Муьминар икьар хъанва (абур тестикъарнава): ни рамазан вацран сив азарлувилин себеб авачиз туртIа (хуьн тавуртIа), ахьтин кас зинавалзавайдалай, гьамиша ички хъвазвайдалайни пис я ва аксина - ахьтин касдин Исламдин гьакъиндай шаклувал ава, ам зиндикъ (муртад) тирди фикризава, ва михъиз рекъай акъатнавайди яз гьисабзава”.

Рамазан варз алуькнавайди субут ийида цийи варз акуни. Гьадисда лагъанва (мана): “Сив хуьх куьне - ам (цийи варз) акурла ва сив хуьн акъвазара - ам акурла. Эгер цав цифер алаз кIев хъайитIа, куьне тамамара шагъбан вацран къадар къанни цIудал” (Бухарий, Муслим).

Еке суваб авай кар я сив гвай касдиз сив хкуддайла тIуьн гун. Гьадисда лагъанва (мана): “Ни сив хвейи касдиз ифтIар гайитIа, гьадаз а сив хвейидаз хьтин суваб жеда, сив хвейидан суваб кIусни тIимил тахъана” (Агъмад).

Лайлатуль-Къадри йифиз и дуьа кIелун хъсан я: “Аллагъумма иннака гьафуввун каримун тугъиббу-аль-гъаф-ва, фагъфу гъанни”, (мана): “Я Аллагъ! Гьакъикъатда, Вун гзаф афивалдайди, керимди (мергьяматлуди) я, Ваз афивал ийиз (гзаф) кIанда - (бес), гъаф ая заз (гъил къачу залай)” (Ибн Мажагъ).

Чна Аллагъдиз дуьа ийизва ва Адавай чаз Рамазан вацра сивер хуьн къисметун, регъятарун, а сивер къабулун ва Рамазан варз чалай Вич рази жедайвал кьиле тухунин карда куьмек гун тIалабзава!

Диндин месэлайриз талукъ суалар пайда хъайитIа, ватцапдин 8-989-653-42-35 нумрадиз кхьихъ.

Лезги
газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин
информатизациядин, алакьадин
ва массовый коммуникацийрин
министерство

367018, Махачкъала,
Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙИШДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиса 52 сеферда акъатзава
Газет алакьадин, информационный техноло-
гийрин ва массовый коммуникацийрин хиле
гуьзчивал авунин рекъай Федеральный къул-
лугъдин Дагъустан Республикада авай Управ-
лениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрация
авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420
Макъалаяр редакцияди туькьур хъийизва.
Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур эл-
къвена вахкузвач. Редакциядинни макъалай-
рин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я.
Газетда чап авун патал теклифнавай матери-
алра гъанвай делилрин дуьзвилин ва керчек-
вилин патахъай жавабдарвал авторрин чпин
хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА
ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован
проспект, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахкудай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 17.10

Газет "Издательство" "Лотос"
ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,
Пушкинан куьче, 6.

Тираж 6432

① - И лишандик квай материалар
гъакьидихъ чапзавайбур я.

② - Икъван яшар хъанвайбуру къелрай

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты
"Лезги газет"

УФК по РД

Отделение - НБ РД г.Махачкала

БИК - 048209001

ИНН - 0561051314/КПП - 057101001

Р/Сч - 40601810100001000001

Л/Сч - 20036 Ш60090

Гъар са к'вале, хизанда...

Насрудин МИРЗЕГЪАСАНОВ,
муаллим

И йикъара за «Лезги газет-
дин» 13,14,15-нумрайрай "Зун
эцигунардай инженер я..." т'вар
алай макъала къелна. Адан къи-
лин игитдикай - халис инсанди-
кай, ч'ехи хизандин къиликай,
тежриба авай пешекардикай ва
и дуьньядин винел инсан гъихъ-
тинди хъана къандатла, гъадакай
жуван фикрар лугъуз къанзава.

Назим Ханбалаевакай раха-
далди, за чирвилерихъ гъихътин
къуват аватла къейд ийида. "Чир-
вал ч'ехи бахт я" гъавайда лу-
гъузвач. Грекрин са философди-
вай лекция куьтягъ хъайила сада
хабар къуна:

- Инсанди вучиз къелна къан-
да?

Ада суал яб гузвайбурухъ
элкъуьрна. Жавабар гъар жуьре-
динбур хъана: бахт патал,
уьмуьр хъсан хъун патал, къул-
лугъ патал ва масабур. Амма
философдиз са жавабни хуш
хъанач. Ада ихътин жаваб гана:

- Инсанди вич инсан тирви-
ляй къелна къанда.

Назим Ханбалаев хътин инса-
нар гъар са к'вале, хизанда, ту-
хумда, хуьре, республикада, уьл-
къведа хъун герек я. Инсанрихъ са-
вад авачир девирра чил яцарал,
китрал акъвазнава лугъудай. Заз
чиз, чил акьуллу, савадлу инсан-

рал акъвазнава. Назим Ханбала-
евни гъа ихътинбурукай сад я.

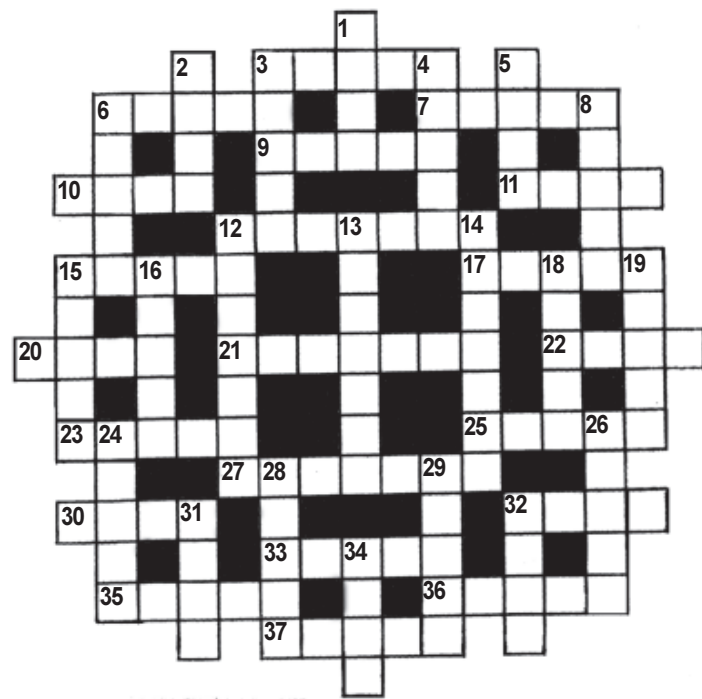
Вичин уьмуьрда ам жуьреба-
жуьре ч'ехи къуллугърал хъана,
амма вичин къилих, вич тухузвай
къайда садрани дегишарнач. На-
зим Ханбалаев, макъаладин ав-
тор А.Омарова лугъузвайвал,
къенин юкъузни къвалахдин яцла
ава, руководитель яз. Адахъ га-
лаз жезвай гъар са суьгъбет
уьмуьрдин тарсар я. Ч'ехи ватан-
пересдиз хъсандиз лезги ч'ал,
бубайрин адетар, халкъдин тарих
чиди. Вичин веледарни, хтулар-
ни ада руьгъдин ивирирн къадир
аваз тербияламишнава.

Къе вичин 80 йисар хъанва-
т'ани, ам халкъдин къайгъуйри-
вай, мярекатривай къерех жезвач,
меслятар къалурзава, куьмекар
гузва. Заз газетдин чинилай адаз
сагърай лугъуз къанзава.

Назим Ханбалаев хътин ин-
санар чахъ гъафни авач, т'имил-
ни. Чпин гъалал зегъметдалди
ч'ехи дережайрив агакъай къе-
гъалрин арада А.Абуталибов,
Р.Юсуфов, А.Агъмедов, К.Юсу-
фов, М.Багханов, С.Омаров,
Д.Зейналов, А.Эсетов, Т.Исмаи-
лов, Э.Эмирбеков, И.Ханбалаев,
М.Мирземетов, И.Яралиев, З.Пу-
латов ва масабур ава. Макъа-
ладин сергъятра абурун виридан
т'варар къаз жедач. Т'вар къунач
лагъана садни бейкеф тахъурай.
Къуй ахътинбур чахъ пара ху-
рай. Абур чи халкъдин дамах я!

Кроссворд

Туькьуьрайди - Абдула АБДУЛАЕВ

ДУЪЗ ЦИАРАРА: 3. Салан майваяр цик кутадай къаб. 6. Чин, су-
фат. 7. "Куьредин ч'ал" кхъей алим. 9. Ч'ехи карч алай маларин
къват'ал. 10. Къене дуьгъ, недай хъчар, як авай т'лунут'. 11. Тарцел
жедай къарникъуз. 12. Тенбекдик кутадай ч'улав рангунин хъач. 15.
Дак'лардин хел. 17. Партал. 20. "Ваз чидач'т'ла, ик' я... яз, гуьзел".
(Етим Эмин). 21. Зарар гудай инсан. 22. Еке гъайван. 23. Куьче,
магъал. 25. К'анивилин лишан. 27. Хуьруьг Тагъиран шиир. 30. Ла-
пагри йиф акъудзавай чка. 32. Гъаб. 33. Дагъустанда ракъун рекъин
станция. 35. Хийирлу емиш. 36. Гъафтедин югъ. 37. Ван-сес.

ТИК ЦИАРАРА: 1. Партал, алукулун, пурар. 2. ДАССР-дин халкъ-
дин артист, композитор, лезги (т'вар). 3. Хамунин, сун гъевчи харал,
сумка. 4. Кавказдин са миллет. 5. Бакуда акъатай лезги журналдин
т'вар. 6. "Игитдин... ачух жеда" (мисал). 8. Харат уст'лардин алат. 12.
Итимдин т'вар. 13. Яшлу дишегълиди винелай алу'к'дай партал. 14.
Чил, Марс, Меркурий. 15. Россиядин Игит, лезги (т'вар). 16. Туьквен-
да жедай зат'л-мат'. 18. Хвех. 19. Аял. 24. Дасмалчи. 26. Гимидал
жеда. 28. Къуба. 29. Итимдин т'вар. 31. Парча. 32. Итимдин т'вар.

"ЛГ"-дин 16-нумрадиз акъатай чайнворддин жавабар:

1. Турфан. 2. Нифрет. 3. Тфу. 4. Училище. 5. Ери. 6. Италия. 7. Ялвар. 8.
Ресурс. 9. Сернич. 10. Челелукъ. 11. Къелеч. 12. Чигъичигъ. 13. Гъилибан.
14. Нагъд. 15. Дашкъалагъ. 16. Гъуьргъвец. 17. Цвал. 18. Лагълагъчи. 19.
Илаж. 20. Жгъяр. 21. Рамаг. 22. Гуьндуьз. 23. Зуьрне.

Нумрадиз шиирар

Ч'ехи Гъалибвилин - 75-йис

Сталин тир

Нурудин НАСРУЛАЕВ

Хъуьт'уьн аяз: биц'лек - эркек,
Таблигъатрин ерим - зирек,
Ният къеви, руьгъдай даир,
Инкъилабрин лигим дирек,
Рик'ел хкин, Сталин тир!

Душманди ц'ун ялавра чун,
Бамишнай, са гуж тир акун,
Ихътин инад акур басир,
Низ чизмач'т'ла япал лугъун,
Хур гатайди Сталин тир!

Къайи къилих - якъин къуват,
Душман руьгъдай вегъин -
къудрат,
Мет'лер зурзас тунай есир.
Къарсурайди вагъши фурсат.
Къисас вахчур Сталин тир!

Гитлер, вагърам галукъзамаз,
Катнай гъарам, лянет галаз,
Ажеб-ажеб! Чир хъуй тахсир!
Пагъ, чукурай гъурра алаз,
Москва хвенай! Сталин тир!

Чиркин мецер авур лагълагъ,
Руьгъдай хъана кур, дарбадагъ,
Гъар са къилиз яна таъсир.
Чаз багъа я, гуьркем чи дагъ!
Т'уб юзурнай, Сталин тир!

Дегиш хъана буш-къурулуш,
Заил хъана аруш-куруш,
Вине туна ивир-хийир.
Ам вуж тирт'ла, къуччагъ чаз хуш,
Гъунар кутур Сталин тир!

Зегъмет - гъуьрмет
къурмишайди,
Техника - кар дуьзмишайди,
Гележегдин хъана къадир,
Душман яман къирмишайди,
Гъа къегъал кас Сталин тир!

Чаз тарихда къегъаллуди,
Ватандиз вич вафалуди,
Гъич садазни туш хъи им сир,
Чун - халкъ патал камаллуди,
Рик'ел хкин, Сталин тир!

Вун тахсара хъурай, т'лугъвал

Гуьлжагъан МИСРИХАНОВА

Барбат' хъуй вун акъатай т'век,
Гъикъван хъурай къвале чун тек.
Вуна умуд кутунва кве?
Вун тахсара хъурай, т'лугъвал.

Шумуд метлеб ават'ла вахъ?
Ялзава хъи на къуд патахъ,
Мус чир хъуй чаз бат'улни -
гъахъ?

Вун тахсара хъурай, т'лугъвал.

Чук'урна на мурадар чи,
Хъанва нефес хура дар чи,
Чав дяве жез къунвани кьин?
Вун тахсара хъурай, т'лугъвал.

Гъукуматар ийиз чара,
Инсанривни къаз таз ара,

Ким хъуьрезва

Фазила АБАСОВА

Парча бес хъанач

Хуьруьз ч'ехи бубадин патав
шегъерда къелзавай, агакънавай
хтул Суна хквезва. Вични брид-
жи-шалвар алаз. Им дамах тир-
ни, я тахъайт'ла ахмакъвилей тир-
ни заз чидач. Амма хуьре агакъ-
навай рушар ихътин шалварар
алаз къекъуьн - чи лезги адет-
рихъ галаз эсиллагъ къазвач. Им
чи акъсакъалриз гъуьрмет тавун
яз гъисабзава.

Гъасятда хтулди ч'ехи буба
къужахламишна, хабарар къаз-
ва, гъатта гъиле адан рик' алай
пирогни вугана. Амма руша гъи-
къван кинар авунат'ани, бубадай
гаф акъатнач.

- Я буба, ваз вуч хъанва? Вун
вучиз рахазвач?

Эхирни мез галк'из бубадай
ч'ал акъатна:

- Я чан бал-а-а, вал алай
шалвар мет'лерал къванди вучиз
я? Парча бес хъаначни?

Беябур хъана...

Са тике фу

Нисинилай алатайла хъиз
Явер веъей хтана. Галат хъанвай
ам дивандал ярх хъана. Са зур
сятни алатнач, къапу сада вичи-
вай жедайвал кук'варзава. Ахва-
рин хиялдиз фенвай Явер, ягъай-
ди хъиз, къудгунна къарагъна, гъа-

ятдиз эвич'на.
Яраб, фикирна ада, цай
къунват'ла, тахъайт'ла хъайи
маса кар ават'ла? Вар ахъагъайла,
анихъ къунши акъвазнавай. Яве-
ран къил акунни, ада гъарайна:
- Инал алай къек, са тике фу
хъана, гелни амач.
- Ваз за вуч авуна къанзава?
- Вун я къван чи къецелай
хъфейди. Валай гуьгъуьнай са
касни фенач...

Нариман ИБРАГЪИМОВ

Саидни лам

Къвалай катна куьчедиз экъе-
ч'ай Саид дуьм-дуьз къуншидин
жугъундал кут'уннавай ламран
патав фена. Лаш къачуна, ам га-
таз эгеч'на.

- Я бала, я чан бала, - гъарай-
на къавалай къуншидин папа, -
ваз секин гъайвандивай вуч къан-
зава, на ам вучиз гатазвайди я?

Саида ябни тагана вичин кар
давамарна.

- Яда, гъей, беса кван, исят-
да атана за ви япар акъажда.

- На зи япар акъаждалди, куь
ламраз зун к'урув ягъа лагъ.

- К'урув? Вучиз?

- Чи бадеди заз лагъана хъи,
бес ламра к'урув ягъайла, инсан
женнетдиз аватзавайди я. Гъак'
хъайила, заз а женнетдиз тама-
шиз къанзавай.